

№ 243 (20506) 2013-рэ илъэс ГЪУБДЖ ТЫГЪЭГЪАЗЭМ и 17

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

ЦІыфхэр ригъэблэгъагъэх

Урысые Федерацием и Президент иприемнэу Адыгеим щыюм Адыгэ Республикэм и ЛІышъхьэу ТхьакІущынэ Асльан тыгьуасэ цІыфхэр ригъэблэгъагъэх. АР-м гъэсэныгъэмрэ шІэныгъэмрэкІэ иминистрэу Хъуажъ Аминэт, республикэм ипрокурор шъхьаю ипшъэрылъхэр зыгъэцэкІэрэ КІыкі Исмахьил, физическэ культурэмкіэ ыкіи спортымкіэ Комитетым итхьаматэу Хьасанэкъо Мурат, муниципальнэ гъэпсыкіэ зиіэ къэлэ ыкіи район администрациехэм япащэхэр ащ хэлэжьагъэх.

Республикэм ипащэ зилъэly е зигумэкІыгьо къыфэзыгьэзэгьэ нэбгыри 10-мэ яІофыгьохэр мы мафэм зэхэфыгъэхэ хъугъэ. ЦІыфхэр къэлэ ыкІи район зэфэшъхьафхэм къарыкІыгъэх, нахыбэр зыгьэгумэкІыщтыгьэр япсэупІэхэм гъэстыныпхъэ шхъуантІэр ящэлІэгъэныр ары. Мы ІофымкІэ АР-м и ЛІышъхьэ ІэпыІэгъу къафэхъунэу щыгугъыхэзэ Кощхьэблэ, Шэуджэн, Джэджэ, Тэхъутэмыкъое районхэм къарыкІыгъэхэм зыкъыфагъэзагъ. ГущыІэм пае, Кощхьэблэ районым ит селоу Вольнэм

щыпсэурэ пенсионеркэу Нина Еськовам къызэриІуагъэмкІэ, иунэ пэмычыжьэу газыр рэкlo, ау псэупІэ кІоцІым ар рищэжьын амал иІэп. Мы муниципальнэ образованием иадминистрацие ипащэу Хьамырзэ Зауррэ пшъэдэкІыжьэу ыхьырэмкІэ гъунэпкъэ гъэнэфагъэ зиІэ обществэу «Газпром межрегионгаз Мыекъуапэ» зыфиlорэм игенеральнэ пащэу Сергей Колесниченкэмрэ а Іофыгъом хэплъэнхэшъ, зыныбжь хэкІотэгъэ бзылъфыгъэм ІэпыІэгъу фэхъунхэу республикэм ипащэ къаријуагъ, ар агъэцэкіэным

пае мэфитф палъэ аритыгъ. Гъэстыныпхъэ шхъуантІэр псэупіэм езыщэліэн амал зимыіэу зэlукlэгъум къекlолlагъэхэм зэкІэми ягумэкІыгьохэр ИлъэсыкІэр къэмысызэ дэгъэзыжьыгьэхэ зэрэхъущтыр АР-м и ЛІышъхьэ пытагъэ хэлъэу къыІуагъ.

Джащ фэдэу Джэджэ, Мыекъопэ ыкІи Красногвардейскэ районхэм арыт кІэлэцІыкІу ІыгъыпІэхэм ащыщхэм газыр ящэлІэгьэным, гьэцэкІэжьынхэр яшІылІэгъэным ыгъэгумэкІыхэу нэбгырэ заулэ мыщ къекІолІагъэх. ЗыщищыкІэгъэ чІыпІэм проектнэ-сметнэ документациер агъэхьазырзэ, 2014-рэ илъэсым иапэрэ мэзищым къыкІоцІ мы Іофыгъохэри дагъэзыжьынхэу республикэм и Ліышъхьэ аш фэгьэзэгьэ пащэхэм къафигьэ-

- Еджапіэхэм, кіэлэціыкіу Іыгьыпіэхэм, сымэджэшхэм, социальнэ мэхьанэ зиІэ нэмыкІ учреждениехэм гъэстыныпхъэ шхъуантіэр шіокі имыіэу яіэн фае. Гъот макІэ зиІэ унагьохэри мыщ дэжьым зыщыдгъэгъупшэхэ хъущтэп, амалэу щыІэмкІэ ахэм тишІуагъэ ядгъэкІын фае, — къыІуагъ ТхьакІущынэ

Красногвардейскэ районым ит къуаджэу Джамбэчые къикІыгьэ Джэлэукьо Айтэч искусственнэ алырэгъу зытебзэгъэ футбол ешіапізу псэупізм дашІыхьагъэм иухыжьынкІэ Іэпы-Іэгъу къафэхъунэу республикэм ипащэ зыкъыфигъэзагъ. Ащ тефэщт сомэ мини 100-р мы муниципальнэ образованием ибюджет къыхахынэу зэдаштагъ. Ащ нэмыкІэу къуаджэм ищыкІэгъэ социальнэ псэуалъэхэм яшІынкІэ цІыфхэм ишІуагьэ аригьэкІынэу Ліышъхьэм ыгъэгугъа-

– Хабзэ зэрэхъугъэу, мыщ фэдэ Іофтхьабзэм республикэм иминистерствэхэм, ведомствэхэм, къулыкъухэм япащэхэр къахэтэгъэлажьэх, амалэу щы-Іэмкіэ ціыфхэм Іэпыіэгъу тызэрафэхъущтым, ягумэкІыгъохэр зэрэдэдгьэзыжьыщтхэм тынаlэ тетэгьэты, — къыІуагь ТхьакІущынэ Аслъан цІыфхэм заІокІэ нэуж. — Непэрэ Іофтхьабзэм къекІолІагъэхэм янахьыбэр зыгъэгумэкІыщтыгъэр гъэстыныпхъэ шхъуантІэр япсэупІэхэм ящэлІэгъэным иІофыгъу ары. ИлъэсыкІэр къимыхьэзэ къытэолІагъэхэм ащыщхэм газыр яІэщт, адрэхэми тишІуагъэ ядгъэкІыщт, къихьащт илъэсым иапэрэ мазэхэм ящык агьэр ядгъэгъотыщт. ЦІыфхэм ягумэкІыгьохэр, ящыкІагьэхэр зэхэтшІэнхэм ыкІи зэхэтфынхэм пае нахьыбэрэ ахэм заlудгъэкlэн, тадэгущыІэн фае. Тэ талъэныкъокіэ къыттефэрэр зэкіэри зэрэдгьэцэкІэщтым щэч хэлъэп.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам. Сурэтхэр А. Гусевым тырихыгъэх.

УФ-м и Президентэу Владимир Путиным Федеральнэ ЗэІукІэм фигъэхьыгъэ Тхылъым итезисхэм яфэмэ-бжымэу республикэм ищыlaкlэ къытырихьащтым Адыгеим и Ліышъхьэ къытегущыіагъ

УФ-м и Президентэу Владимир Путиным Федеральнэ Зэіукіэм фигъэхьыгъэ Тхылъым итезисхэм яфэмэбжьымэу республикэм ищы акіэ къытырихьащтым Адыгеим и Ліышъхьэ къытегущы агъ.

2013-рэ илъэсым тыгъэгъазэм и 12-м, Урысыем и Конституцие и Мафэ тефэу, УФ-м и Президентэу Владимир Путиным Федеральнэ Зэјукјэм илъэс къэс фигъэхьырэ я 10-рэ Тхылъым къызэреджагъэр. Адыгэ Республикэм илІыкІо купэу республикэм и ЛІышъхьэу ТхьакІущынэ Аслъан зипэщагъэр ащ хэлэжьагъ.

Мы документым анахь чІыпІэ ин щызыубытыгъэр Урысыем и Президент и Указ-

Шъугу къэдгъэк Іыжьын хэу 2012-рэ илъэсым къыдигъэкІыгъэхэр («майскэкІэ» зэджагьэхэр) щыІэныгьэм гьэцэкІагъэ зэрэщыхъухэрэр ары. Къэралыгъом ипащэ къызэри-ІуагъэмкІэ, ахэм зигугъу къашІырэ зэхьокІыныгьэхэр шыфоіи мехнестищисть местинеі кІыхьэ-лыхьащэ хъугъэ.

> - Мы указхэм пшъэрылъэу яІэр Урысые Федерацием ихэхъоныгъэ гъэпсынкІэгьэныр ары ыкІи Владимир Путиным аш фэгъэзагъэхэм япшъэрылъ зэрамыгъэцакІэрэм анаІэ тыра-

ригъэдзагъ ыкІи ахэр къызые зыпари зэрамышІэрэр, е ашІэми, зи ащ зэрэщымыгъуазэр къыхигъэщыгъ. Тхылъым икъеджэн хэлэжьэгъэ пстэуми яеплъыкІэ зэтефагь: Президентым къыІуагъэр зэкІэ дэх имы-Ізу гъзцэкІэгъэн фае, — къыкІигъэтхъыгъ ТхьакІущынэ Ас-

Ащ дакloy республикэм и Лышъхьэ къызэријуагъэмкіэ, УФ-м и Президент къызэгущы-Іэм ыуж зэкІэ мы Іофтхьабзэм хэлэжьагъэхэр игъэкІотыгъэу атегущы агъэх пшъэрылъхэу ащ къыгъэнэфагъэхэм.

Анахьэу зытегущыІагъэхэм ащыщ бизнес ціыкіумкіэ кіэу

(ИкІэух я 2-рэ н. ит).

МУРЭТЭ ЧЭПАЕ АУЖЫРЭУ ЗЭРАГЪЭКІОТЭЖЬЫГЪЭР

Ишіушіагъэкіи, инэплъэгъу фабэк и КЪЫТХЭТЫШТ

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэу Цэй Ибрахьимэ ыціэкіэ щытым тыгъуасэ зэхахьэу щыкіуагъэм ціыфыбэ хэлэжьагъ. Адыгэхэр, урысхэр, къэндзалхэр, ермэлхэр, нэмыкі льэпкьхэм ащыщхэр театрэм кьэкіуагьэх. Нэшхъэигъэм ахэр зэлъиштагъэх. Искусствэм щыціэрыю Мурэтэ Чэпай игьонэмысэу идунай зэрихьожьыгьэр льэшэу агу къызэреорэр къахэщэү нэбгырэ шъэ заулэ тинэплъэгъу итыгъ. ... Къин. ГущыІэкіи къэіогъуае мэхъу. Мэфэ заулэкіэ узэкіэіэбэжьмэ, нэгушіоу, иіофшіэн нахь дэгьоу зэрэзэхищэщтым къытегущы!эщтыгъэ зэльашіэрэ артистым, драматургым, тхакіом ыгу къытеожьырэп. Аужырэу агъэкІотэжьыным фэші зэхахьэм къекіуаліэх.

(ИкІэух я 8-рэ нэкІубгьом ит).

2 Зу Адыгэ макь

УФ-м и Президентэу Владимир Путиным Федеральнэ Зэјукіэм фигъэхьыгъэ Тхылъым итезисхэм яфэмэ-бжьымэу республикэм ищыјакіэ къытырихьащтым Адыгеим и Ліышъхьэ къытегущыјагъ

(ИкІэух).

зэхэхьагъэхэм хэбзэlахьхэр арамыгъэтынгохэу шъолъырхэм пшъэрылъ зэрафишlыгъэр.

- Мызэу, мытІоу тапэкІи къаlоу къыхэкІыгъ, сэри ащ десэгьаштэ: хэгьэгум ишъолъыр пстэуми производствэ, социальнэ, научнэ лъэныкъохэм Іоф ащызышІэрэ предприятие цІыкІухэу кІэу зэхащагъэхэм илъэситІум къыкІоці хэбзэІахьхэр арамыгъэтынхэр. Мыщ чІэс губернатор пстэури ащ пае Іэгу зэрэтемыощтхэр сэшІэ, ау къышъосІон фае шъолъырхэм ыкІи муниципалитетхэм ахъщэу къа-ІэкІахьэрэр етІанэ нахьыбэ зэрэхъущтыр. А предприятиякІэхэр джыри шыІэгохэп, ахэр щыІэхэ хъумэ, ящыкІэгъэ амалхэр зядгьэгьотыхэкІэ, джащ фэдэ хахъохэр къытІэкІэхьащтых, къыщијуагъ Урысые Федерацием и Президент УФ-м и Федеральнэ ЗэlукІэ фигъэхьыгъэ Тхылъым.

Республикэм и Ліышъхьэу Тхьакіущынэ Аслъан къызэрэхигъэщыгъэмкіэ, шъолъырхэм япащэхэу мы зэlукіэм хэлэжьэгъэ пстэуми бизнес ціыкіум кіэгъэгушіугъэнхэмкіэ амалыкіэу зигугъу къашіыгъэм дырагъэштагъ піон плъэкіыщтэп.

— Хэбзэlахьхэм ятынкlэ зэпыугьоу зигугъу къашlыгъэм зэкlэми зэфэдэ еплъыкlэ фыряlэу зэрэщымытыр нафэ къэхьугъ, ау бизнесым пылъхэмкlэ ар зэпыугъошlу хъущт ыкlи нэужым шlуагъэ къыхьыжьыщт, — зэфихьысыжьыгъ Адыгеим и Лlышъхьэ.

Урысые Федерацием и Президентэу Владимир Путиным инвестиционнэ рейтинг зэхэщэгьэныр шъолъырхэм игъо къызэрафилъэгъугъэм Тхьакlущынэ Аслъан дыригъэштагъ ыкlи дисциплинэр нахь гъэпытэгъэнымкlэ ащ ишlуагъэ къызэрэкlощтыр къыхигъэщыгъ.

— Сэ зэрэсшІошІырэмкІэ, шІогьабэ ащ къыздихьыщт. Субъектым ыпашъхьэ ит гухэлъхэмкІэ пащэ пэпчъ пшъэдэкІыжьэу ыхьырэр нафэу ащ къыщытыгьэ хъугьэ ыкІи къэралыгьо къулыкъушІэ гъэнэфагьэхэм Іоф зэрашІэрэм улъыплъэнымкІэ ыкІи зэрэпсаоу шъолъырым иІофхэр зэрэкІэкІыхэрэр бгъэунэфын-

хэмкІэ ар амалышІу хъущт, — къыхигъэщыгъ республикэм и Ліышъхьэ.

Производствэхэр кlэу зэрэзэхащэщтхэм ыкlи loфшlэпlэ чlыпlакlэхэр къызэрэзэlуахыщтхэм хэгъэгум ипащэхэм мылъкукlэ зэрэкlагъэгушlущтхэм дырагъэштагъ.

— Сэ зэрэслъытэрэмкіэ, шъолъырым имылъку индустриальнэ ыкіи технопаркхэм, бизнес-инкубаторхэм язэхэщэн пэlуигъахьэмэ, федеральнэ хэбзэlахь тедзэхэу илъэсищым къыкіоці агъэпсыгъэ предприятиехэм къатыгъэхэр Федерацием исубъект бюджет трансферт фэдэу къыіэкіэхьажыщтых, — УФ-м и Президент къыщыхигъэщыгъ Тхылъэу Федеральнэ Зэlукіэм фигъэхьыгъэм.

ТхьакІущынэ Аслъан журналистхэр гущыІэгъу къызыфэхъухэм производствэм шІуагъэу къытырэм джыри нахь зыкъегъэІэтыгъэным иІофыгъо нэсыгъагъ ыкІи гъэсэныгъэмрэ медицинэ фэІо-фашІэхэмрэ джыри нахьышІоу зэхэщэгъэнхэм икурс зэрэдыригъаштэрэр къыхигъэщыгъ.

МУРЭТЭ Чэпай Исмахьилэ ыкъор

2013-рэ ильэсым тыгьэгьазэм и 14-м Адыгэ Республикэм чіэнэгьэшхо ышіыгь. Зэльашіэрэ актерэу, драматургэу, Урысыем итеатральнэ Іофышіэхэм я Союзрэ Урысыем итхакіохэм я Союзрэ ахэтыгьэу, культурэмкіэ Общественнэ советэу Адыгэ Республикэм культурэмкіэ и Министерствэ дэжь щызэхащагьэм итхьаматэу Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ ыкьом ыныбжь ильэс 75-м итэу идунай ыхьожьыгь.

Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ ыкъор 1939-рэ илъэсым мэкъуогъум и 12-м Кощхьэблэ районымкіэ къуаджэу Лэшэпсынэ къыщыхъугъ. Театральнэ искусствэмкіэ Къэралыгъо институтыр къызеух нэуж ищыіэныгъэ зэрэщытэу зыфигъэіорышіэгъэ творческэ іофшіэныр Адыгэ театрэм щыригъэжьагъ.

Театрэм Іоф зыщишІэгъэ илъэсхэм къакІоцІ Ч.И. Муратэм урыс, ІэкІыб къэрал классическэ драматургием ипроизведениехэм атехыгъэ спектаклэхэм, джырэ, лъэпкъ пьесэхэм ролишъэм ехъу къащишІыгъ.

Ч.И. Муратэр сценэм къыфэгъэшІыгъэу щытыгъ, ІэпэІэсэныгъэшхо хэлъэу рольхэр къышІыщтыгъэх, образхэм яІэкІоцІ дунай куоу къызэІуихыщтыгъ. Чэпай Исмахьилэыкъом иІэпэІэсэныгъэ хьалэлэу Адыгеим имызакъоу, Урысыем инэмыкІ шъолъырхэм, ІэкІыб къэралыгъуабэмэ ащыпсэухэрэми адигощыщтыгъ.

Е. Мамыим и «Дэхэбаринэ ихьакІэщ», «Насыпыр ежь-ежьырэу къакІорэп», Хь. ШъхьаплІэкъом и «Шэуджэн Мос», «Тыркъохэр», У. Шекспир и «Отелло», «Укрощение строптивой», А. Володиным и «Ящерица», А. Пушкиным и «Скупой рыцарь», Т. КІэращэм и «Насыпым игъогу», Н. Думбадзе и «Не беспокойся, мама!», Н. Гоголь и «Ревизор» зыфи-Іохэрэм атехыгьэ спектаклэхэм Ч.И. Муратэм ІэпэІэсэныгъэшхо хэлъэу къащишІыгъэ рольхэр егъашІи цІыфхэм ащыгъупшэщтхэп.

Зэчыишхо зиlэгьэ Ч.И. Муратэм лъэныкъуабэхэм защиушэтыгь, драматургиеми ащиlахь хишlыхьагь. Ащ ипьесэхэу «Батыр»,»Шъузабэхэр», «Ным игупшысэхэр», «ІэнатІэм игъэрхэр» зыфиlохэрэм адыгэ

литературэр къагъэбаигъ, Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэ ирепертуар пытэу хэуцуагъэх. Драматургическэ конфликт лъэшэу ащыпхырыщыгъэхэмкlэ, уахътэм диштэрэ образ гъэшlэгъонхэмкlэ, жэбзэ къабзэкlэ зэрэтхыгъэхэмкlэ ыкlи сэмэркъэу дахэу ащигъэфедагъэхэмкlэ цlыфхэм спектаклэхэр агу

Илъэс зэфэшъхьафхэм Ч.И. Муратэр Адыгэ Республикэм культурэмкіэ иминистрэ иапэрэ гуадзэу, Адыгэ къэралыгъо драматическэ театрэм идиректорэу лажьэзэ, республикэ ныбжыкіэр ылъэ зыщытеуцощтыгъэ лъэхъаным тишъолъыр икультурэ хэхъоныгъэ егъэшіыгъэным, творческэ коллективыкіэхэм язэхэщэн, культурэм иучреждениябэхэм якъызэіухын иіахьышхо ахишіыхьагъ.

къинэжьыгъэх.

Ч.И. Муратэм гъэхъагъэу ышыгъэхэм къэралыгъом осэшхо къафишыгъ. Адыгэ Республикэм иапшъэрэ наградэ — медалэу «Адыгеим и Щытхъузехъ» зыфиюрэр, Теуцожь Цыгъо имедаль, щытхъуцюху «РСФСР-м изаслуженнэ артист», «Адыгэ Республикэм инароднэ артист», «КъэбэртэеБэлъкъар Республикэм изаслуженнэ артист»зыфиюхэрэр къыфагъэшъошагъэх.

Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ ыкъор культурэм иІофышІэшхоу, ІэпэІэсэныгьэшхорэ Іушыгьэрэ зыхэльыгьэ цІыфэу егьашІи тишІэжь хэльышт.

Адыгэ Республикэм ипащэхэм, культурэмрэ творческэ союзхэмрэ яІофышІэхэм льэшэу гухэкІ ащыхъугъ Адыгэ Республикэм и Льэпкъ театрэ иартист цІэрыІоу Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ ыкъом идунай зэрихъожьыгъэр ыкІи ащ иунагъорэ иІахьылхэмрэ афэтхьаусыхэх.

А. К. Тхьакіущын, В.И. Нарожный, М.Къ. Къумпіыл, А.Хъ. Ліыіужъу, В.Ю. Федоров, Н.С. Широкова, В.Н. Петров, М.Хь. Къулэ, А.А. Шъхьэлахъу, А.В. Наролин, З.А. Хьамырз, И.Ш. Мэщбаші, Е.И. Салов, Н.М. Гъукіэлі, Ч.М. Анзэрэкъу, А.Ч. Бастэ, З.Хь. Зыхьэ, М.З. Зыхьэ, Н.А. Иванченко, А.Ц. Къулэ, М.Р. Кукан, А.Къ. Нэхай, Ю.И. Сулеймэн, А.М. Ліыхъукі, А.М. Хъоджай, З.Ці. Хъот

Адыгеим и ЛІышъхьэ жюрим итхьаматэу телевизионнэ къэтыным хэлэжьагъ

Кіэлэеджакіохэм ятелевизионнэ гуманитар олимпиадэу «Умники и умницы» зыфиюрэр зезыщэу Юрий Вяземскэм къызэрэригъэблэгъагъэм тетэу Адыгэ Республикэм и Ліышъхьэу Тхьакіущынэ Аслъан жюрим итхьаматэу тыгъэгъазэм и 14-м щыіэгъэ къэтыным хэлэжьагъ.

Юрий Вяземскэм зэрэхигъэунэфыкlыгъэмкlэ, социологическэ шlэныгъэхэмкlэ докторэу, профессорэу, гъэсэныгъэмкlэ Урысые Академием иакадемикэу Тхьакlущынэ Аслъан къыгъэшlагъэм ызыныкъо нахьыбэр гъэсэныгъэм фигъэlорышlагъ ыкlи Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым иапэрэ ректорэу щытыгъ.

Тыгъэгъазэм и 14-м Апэрэ каналым щыкlогъэ къэтыныр Кавказым, ащ щыпсэурэ лъэпкъхэм ятарихъ, Урысыемрэ Черкесиемрэ ятарихъ зэпхыныгъэхэм афэгъэхыгъагъ. Пачъы-

хьэу Иван Грознэр къэбэртэепщэу Темрыкъо Идар ыпхъоу Гощэунае шъхьэгъусэ зэрэфэхьугьагъэм, шыухэм, ціэ афаусы зыхъукіэ ижъырэ адыгэ хабзэу щыіагъэхэм афэгъэхьыгъэ упчіэхэр зэнэкъокъум щаратыгъх

Зэнэкъокъум икlэуххэр зэфахьысыжьынхэм ыпэкlэ къэтынхэр зезыщэрэм Адыгеим и Лышъхьэ упчlэ заулэ къыритыгъ.

— Шъуиреспубликэ Шъачэ пэблэгъабз, ащ Олимпийскэ джэгунхэр щырагъэжьэнкіэ мэзитіу фэдиз къэнэжылгъэр. А Іофтхьабзэм шъо чанэу шъухэлэжьэщта? — къэупчіагъ Юрий Вяземскэр.

— Джэгунхэм якультурэ программэ тэ тыхэлажьэ. Ащ нэмыкlэу къасlо сшlоигъу гущыlэу «Фыщт» зыфиlорэр адыгабзэм къызэрэхахыгъэр ыкlи зэбдзэкlыжьмэ ащ «шъхьэфыжь» къызэрикlырэри. Шъачэ истадион шъхьаlэу Олимпиадэр зыщыкlощтыми ащ фэдэ цlэ иl, Кавказ-

ми ащ фэдэ къушъхьэ ит. Іофтхьэбзэ шъхьаІэхэр зыщызэхащэщтхэ стадионым ащ фэдэ цІэ зэрэфаусыгъэр лъэшэу тигуапэ, — къыІуагъ ТхьакІущынэ Аслъан.

Адыгэ фольклорым, лъэпкъ зэхэтык рахэм, адыгэ хабзэм ахэр алъы республикэм и Лышъхьэ шрэныгъэлэжь, политик, Урысые Федерацием ишъолъыр ипащэ зэрэхъугъэм афэгъэхыгъэу ащ къыфиютагъ. Адыгеим иэкономикэ изытет, Темыр Кавказым изекю кластер хэлэжьэнхэмк рамалэу щы рахэм ащ ягугъу къышыгъ.

Язэlукlэгъу икlэухым Юрий Вяземскэмрэ Тхьакlущынэ Асльанрэ зэзэгъыгъэх илъэсыкlэу къихьэрэм Адыгэ Республикэм икlэлэеджакlохэр гуманитар олимпиадэу «Умники и умницы» зыфиlорэм нахь чанэу зэрэхэлэжьэщтхэмкlэ.

Адыгэ Республикэм и ЛІышъхьэ ипресс-къулыкъу

Сомэ мини 150-рэ рагъэпщыныщт

Къалэу Мыекъуапэ щыпсэурэ бзылъфыгъэм тыралъхьэгъэ административнэ тазырэу сомэ 500 хъурэр игъом зэримыпщыныжьыгъэм къыхэкlыкlэ шlокl зимыlэ lофшlэнхэр сыхьат 50-рэ ыгъэцэкlэнхэу щытыгъ. Хьыкумым унашъоу ышlыгъэр зимыгъэцакlэкlэ пшъэдэкlыжьыр нахь агъэлъэшын зэралъэкlыщтыри гурагъэlуагъ, ар зэрытхэгъэ тхьапэр хьыкум приставым lэкlигъэхьагъ.

Ау бзылъфыгъэр ащ фэдэ

унашъом езэгъыгъэп ыкіи шіокі зимыіэ іофшіэнхэр зыщихьын фэе чіыпіэм къекіоліагъэп. Унашъор игъом зимыгъэцакіэкіэ сомэ мини 150-м къыщегъэжьагъэу мин 300-м нэсырэ административнэ тазырыр зэрэрагъэпщыныщтыр е мэфэ 15-м нэс хьапс зэрэтыралъхьащтыр зэрытхэгъэ тхьапэр бзылъфыгъэм ятіонэрэу къыфагъэхьыгъ.

Ау хьыкум приставым къыриlуагъэр ащ къыридзагъэп. Административнэ хэбзэукъоныгъэ зэришіыгъэр зэрытхэгъэ протоколыр хьыкум приставым зэхигъэуцуагъ ыкіи хьыкумым Іофыр зэхифынэу фигъэхьыгъ.

Джы шіокі зимыіэ іофшіэнхэм анэмыкізу сомэ мини 150-рэ хъурэ тазырыр бзылъфыгъэм ыпщынын фае. Хэбзэгъзуцугъэр зэриукъуагъэм мы пшъэдэкіыжьыр къыкіэлъыкіуагъ.

Хьыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и Гъэlорышlапlэу Адыгеим щыlэм ипресс-къулыкъу.

жъу. женнэ ац публикэм Мурэтэ ыкъом и гъэр гухэ атрэм и жьым икхэмрэ ас

Адыгэ Республикэм и
Лъэпкъ театрэу Цэй Ибрахьимэ ыціэ зыхьырэм иартист
ціэрыюу, тхакюу, драматургэу,
Урысые Федерациемрэ Къэбэртэе-Бэлъкьарымрэ язаслуженнэ артистэу, Адыгэ Республикэм инароднэ артистэу
Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ
ыкъом идунай зэрихъожьыгьэр гухэкіышхо ащыхьоу театрэм июфышіэхэр щымыізжым иіахьылхэмрэ игупсэхэмрэ афэтхьаусыхэх.

Адыгэ Республикэм итхакlохэм я Союз гухэкlышхо щыхьоу макьэ къегьэlу зэльашlэрэ тхакlоу, драматургэу, Урысыем итхакlохэм я Союз хэтыгьэ, щытхъуцlэхэу «Урысые Федерацием изаслуженнэ артист», «Адыгэ Республикэм инароднэ артист» зыфиlохэрэр къызыфагьэшъошэгъэ Мурэтэ Чэпай Исмахьилэ ыкъом идунай зэрихьожьыгъэмкlэ ыкlи щымыlэжым иунагьорэ иlахьылхэмрэ афэтхьаусыхэ.

Адыгэ Республикэм заомкіэ, Іофшіэнымкіэ, Уіэшыгъэ Кіуачіэхэмкіэ ыкіи хэбзэухъумэкіо къулыкъухэмкіэ иветеранхэм (пенсионерхэм) я Совет лъэшэу гухэкі щыхъугъ Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъэу, Лениным иорденрэ нэмыкі наградэхэмрэ къызыфагъэшъошагъэу Хъоц Тэмарэ Рубен ыпхъум хьылъэу бэрэ зэсымэджэ нэуж идунай зэрихъожьыгъэр ыкіи щымыіэжьым иунагъорэ иіахьылхэмрэ афэтхьаусыхэ.

Конференцие щы агъ

Урысыем и Конституцие заштагъэр илъэс 20 зэрэхъурэм фэгъэхьыгъэ конференциеу «Урысые Федерацием и Конституцие — хэгъэгум и Закон Шъхьаl» зыфигорэр Адыгэ Республикэм ихьыкумышіхэм я Унэ щыкІуагъ. Республикэм и Апшъэрэ хьыкум ихьыкумышіхэм МКъТУ-мрэ АКъУ-мрэ ястудентхэм, ли-цейхэм ачіэсхэм хэгъэгум и Закон Шъхьаіэ мэхьанэу иІэм фэгъэхьыгъэу къафаіотагъ.

Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ хьыкум и Тхьаматэу А.И. Трахьом —1993-рэ ильэсым аштэгъэ Конституцием икъыхэхын Іоф дэзышіагьэхэм зэу ащыщым — ипсальэ ипэублэ джырэ обществэм игъэпсынкІэ Конституцием ишапхъэхэм мэхьанэшхо зэряІэр къыщиІуагъ. Ащ къазэрафиІотагъэмкІэ, Конституционнэ ЗэlукІэм къэралыгъо хабзэм зэкІэ иапшъэрэ къулыкъухэри, общественностым илІыкІохэри хэлажьэщтыгъэх.

Конституцием итекст изэхэгьэуцон фэгьэзэгьэщт экспертхэр, шІэныгъэлэжьхэр, юристхэр агъэнэфэгъагъэх. ЦІыфхэм япредложение мин 50 фэдиз Конституционнэ Зэјукјэм къыјукјэгьагь. ПэшІорыгьэшъэу къагьэхьазырыгьэ проектым гьэтэрэзыжьын 500-м ехъу фашІыжьыгъагъ. Республикэ 15-мэ, край, хэку 63-мэ, депутатхэм, Урысыем иціыф къызэрыкіохэм а предложениехэр къахьыгъагъэх.

Цыфхэм хабзэр alэ зэрильыр, ежьхэми, къэралыгъо хабзэм ыкІи чІыпІэ зыгьэІорышІэжьыным якъулыкъухэмкІи а хабзэр зэрагъэ Іорыш Іэрэр Конституцием ит. Ти Конституцие ишІогьэ шъхьаІэхэм ащыщ цІыфым истатус ылъапсэхэр зэригьэпытагьэхэр, цІыфыр, ащ ифитыныгьэхэр ыкІи ишъхьафитыныгъэ апшъэрэ шlyагьэу зэрильытагьэр. Джащ фэдэу Закон Шъхьа Іэм ц Іыфым ифитыныгьэ, ишъхьафитыныгьэ, ип-

шъэрылъ шъхьа вхэу дунэе шапхъэхэм адиштэхэрэр къыщыдэлъытагъэх.

Урысые къэралыгьом иправовой гъэпсыкІэ иІофыгъохэм ащыщ гори анаІэ тырамыгъэтэу къагъэнагъэп. Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ хьыкум и Тхьаматэ игуадзэу О.М. Кулинченкэм, Адыгеим и Апшъэрэ хьыкум ихьыкумышІхэу В.В. Ткаченкэм, М.М. КІэдыкІоим, Р.А. ХьапакІэм докладэу къашІыгъэхэр къэралыгъомрэ обществэмрэ ящыІэныгъэкІэ хьыкум системэм мэхьанэу иІэм, хабзэхэр зэрэзэтыраутырэ шапхъэхэм, Конституцием щыкІэгьэпытыхьэжьыгьэ шапхъэхэмрэ, цІыфым ифитыныгъэхэмрэ къыдэльытэгьэнхэ зэрэфаем афэгьэхьыгъагъэх.

ХьыкумышІхэм зэралъытэрэмкІэ, къыткІэхъухьэрэ ныбжьыкІэхэр хэгьэгум и Закон ШъхьаІэ ишапхъэхэм ащыгьозэнхэ фае. Хэбзэгьэуцугьэхэр икъоу къы--едет ејлејиш дехнестетисте, зым изы шэпхъэ шъхьаІэу щыт.

Адыгэ Республикэм и Апшъэрэ хьыкум ипресс-къулыкъу

ЧІыфэхэм ятыжьын нахь къафэпсынкІэ

Хьыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и Гъэ-Іорышіапізу Адыгеим щыізм къыззіуихыгъз Интернет-сайтыр зыгъэфедэхэрэм ар зэрэгупсэфыр агъзунэфыгъ. Сыда піомэ чіыфэ птелъымэ зэрэзэбгъэшіэн плъэкіыщтым нэмыкіэу, унэм уимыкіэу системэу QIWI зыфиюрэм исайткіэ ар птыжьышъущт. Ащ нэмыкізу чіыфэр зыфэдизыр зэрытхэгъэ тхьапэр ор-орэу къыдэбгъэкіын амал щыіэ хъугъэ.

Чыфэу птелъыр птыжьыным фэшІ джы хьыкум приставхэм яотдел уемыкіуаліэми хъущт. Гъэцэкіэкіо Іофым иномеррэ ахъщэу птелъымрэ терминалым ибгъахьэхэмэ, чІыфэр тыжьыгьэ хъущт.

Джащ фэдэу хьыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и Гъэlорышlaпləy Адыгеим щыlэм исайт «Опрос граждан» зыфиюрэ едзыгъори къыхагъэхьагъ. Ащ ихьэрэ пэпчъ хьыкум приставхэм якъулыкъушіэхэм яюфшіэн зэрэзэхащэрэм уасэ фишіын ылъэкіыщт. Ащ ишіуагъэкіэ хыыкум приставхэм япшъэрылъхэр зэрагъэцакІэрэм обществэм еплъыкІэу фыриІэр Гъэ-Іорышіапіэм ипащэхэм зэрагьэшіэн амал яіэщт.

> Хьыкум приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и Гъэюрышіапізу Адыгеим щыізм ипресс-къулыкъу

стостовность жиз ХРІАПРО Щапсигры стостовность

Анахь кой дэгъур

къалэм и Мафэ хагъэунэфыкІыгъ. Ащ ыпэрэ тхьамафэм къалэм хэхьэрэ районхэм цІыф зэхахьэхэр, спортивнэ зэнэкъокъухэр, къэгъэлъэгъон зэфэшъхьафхэр ащыкІуагъэх. Къэлэ зэнэкъокъоу зипсэупІэ нахь зэтегьэпсыхьагьэмрэ гьэкІэрэкІагьэмрэ къызшыхагьэшыгьэми зэфэхьысыжьхэр фашІыгьэх.

ШэхэкІэй къоджэ коир ащ фэдэ зэнэкъокъум ятІонэрэу анахь дэгъукІэ къыщыхагъэщы.

Къалэу Шъачэ щыпсэухэрэм Анахьэу анаІэ зытырагъэтырэр коим социальнэ ыкІи экономическэ ІофыгъохэмкІэ хэхъоныгъэхэр ешІыхэмэ, ишъолъыр егъэкъабзэмэ ыкІи цІыф--аретар дехеншаф-онефя мех кІэхэмэ ары.

> ЩытхъуцІэр къахьынымкІэ футбольнэ командэу «Кичмай» зыфиюрэми ишІуагьэ къэкІуагь. Кобл Мэдин зипэщэ джэгокІо купыр Краснодар краим игубернатор и Кубок къэхьыгъэным пае текІоныгъэхэр ышІы

хэзэ аужырэ зэlукlэгъухэм анэсыгъагъ, ПсышІопэ районым икомандэхэм зэкіэмэ атекіуагъ.

Районым ианахь урам дэгьоу ыкІи зэтегьэпсыхьагьэу къыхахыгъэр Кировскэ къоджэ коим хэхьэрэ псэупіэу Шъхьафит зыфиюрем щы Ровная зыцІэр ары.

Сурэтым итхэр: Шэхэкіэй чіыпіэ коим итхьаматэу Бердиев Руслъанрэ къоджэ общественностым исовет хэтэу Тхьэгъэпшъэ Муратрэ.

Къахэщыгъэ бэнакІохэр

ТІопсэ районым бэнэнымкІэ зэнэкъокъоу щыкІуагъэм дзюдор шІу зыльэгьурэ ныбжыкІэхэм ащыщхэу къулайныгьэ дэгьу зыхэлъхэр къыщылъэгъуагъэх. ПсэупІэхэу Тюменскэм, Шэпсы, къалэу Тіуапсэ адэт кіэлэціыкіу-спортивнэ еджапіэхэм защызыгъасэхэрэм ащыщэу нэбгырэ 80 фэдиз ащ хэлэжьагъ. Спортсмен ныбжыкІэхэм гъэхъагъэу ашІыгъэхэр зэфахьысыжьыгьэх, нахь дэгьоу зыкъэзыгьэльэгьуагьэхэр къыхагьэщыгъэх.

Нэбгырэ 17-мэ текІоныгъэ зэфэшъхьафхэр къыдахыгъэх. Район зэнэкъокъум ичемпион хъугъэх Нэгъуцу Абрекрэ Тыкъо Азэматрэ (тренерыр Нэгъуцу Джамболэт), Шъхьэлэхъо Ренат (тренерыр Шъхьэлэхъо Аслъан) Шъхьэлэхъо Таир (тренерыр МэфэгъэшІу Юсыф).

Зэнэкъокъум щытекІогъэ кІалэхэр Краснодар край зэнэкъокъухэм ахэлэжьэщтых.

Агуй-Шапсыгъэ щахьэкІагъэх

«Север-Юг» зыфиlорэ политологическэ гупчэм ипроект къызэрэдилъытэу, Шъачэ Закавказьем ижурналист ныбжьыкіэхэр щызэіукіэгъагъэх. Абхъазым, Грузием, Азербайджан, Темыр Осетием ыкІи Армением ягьэзетхэмрэ телеефем дехеішнфоік едменнедив заулэ лекциехэм ядэјугъэх, мастер-классхэм ахэлэжьагьэх, къалэу Шъачэ имэрэу Анатолий Пахоменкэм Іукіагъэх, Олимпиадэм изэнэкъокъухэр зыщыкощт чыпіэхэр арагьэпъэгъугъэх

Журналистхэр ТІопсэ районым ит шапсыгьэ къуаджэу Агуй-Шапсыгъэ щыІагъэх. Краснодар краим хэхьэрэ чылэ цІыкІум итарихърэ инепэрэ щы ак Іэрэ нэ Іуасэ зыфаш Іыгь, цІыфхэр къызэрапэгьокІыгьэхэр агу рихьыгь.

Чылэм спортивнэ ыкІи культурнэ комплексэу дэтым ипащэу Шъхьэлэхъо Мэдинэ къызэриІуагъэмкІэ, нэбгырэ 45-рэ хъухэу журналист ныбжьык 1эхэр къафэкІогьагьэх. Ахэм чылэр арагъэлъэгъугъ, адыгэхэм якультурэрэ яшэн-зэхэтыкІэхэмрэ ашІогъэшІэгъоныгъ, концерт къафатыгъ. ХьакІэхэр Ныбэ Джамболэт иэтнографическэ музей ащэгьагьэх. Къvаджэм щалъэгъугъэ пстэури агу рихьыгь, джыри къакlохэ зэрашІоигъор къаІуагъ.

НЫБЭ Анзор.

КЪОДЖЭ ЩЫІАКІ

Лъэшэу сафэраз

Илъэсыбэрэ зыуж ситыгъэ Іофыгъо инэу сызгъэгумэкІыщтыгъэр гъэцэкІагъэ зэрэхъугъэм сыщыгушІукІызэ мы письмэр къэсэтхы.

ПсышІопэ районым ит къуаджэу Хьаджыкъо сянэжъ (сянэ янэ) иунэ дэт. Ащ икІэлэ нахьыкІэ джы щэпсэу. ТицІыкІугъом ащ охътабэ щыдгъэкІуагь. ЧІыпІэр чІыпІэ дах къушъхьэхэр, псыхъор, чылэм

дэхьэрэ гъогу закъор, ежь чылэу чІыохым исыр — зэкІэ лъэгъупхъэх. Ау унэм машинэкІэ уекІолІэнэу щытыгъэп гьогу иІэжьыгьэп...

Къуаджэм кІоцІырыкІырэ гьогур асфальткІэ пкІэгьагьэ, ау илъэс пчъагъэхэм ар зэщыкъогъагъ. Урамыр агъэцэкІэжьэуи агъэкІэжьэуи хъугъэ. Ау псышхоу къушъхьэм къехыхэрэм ар ренэу зэхакъутэзэ,

унэм уекІолІэн умылъэкІыжьэу хъугъэ. А чІыпІэм метри 100 фэдиз икlыхьагь. Псыхъом телъ лъэмыджри зэп псым зэрэтырихыгъэр.

Чыпіэ коим ипащи, район администрацием итхьамати мы ІофыгьомкІэ бэрэ зафэдгьэзагь. «Ахъщэ тиІэпым» нэмыкІ сыдигъуи зэхэтхыгъэп. Гъогум ар къыгурэlya, изытет нахь дэй хъузэпытыгъ.

Мы Іофым сэ анахьэу сызкІигьэгумэкІыгьэр унэм ис цІыфым сэкъатныгъэ зэриІэр ары. Ар чапэм гъогу къутагъэмкІэ къехынри дэкlоежьынри къи-

Пащэхэри — чыпіэ коим иери, район администрацием тетыгъэри, зэблахъугъэх. КІзу къытехьагъэхэм адэжьи бэрэ сыкІуагь, къиныби теслъэгъуагь, ау сызпыльыгьэ Іофыр гьэцэкlагьэ хъугьэ. Ар сэркlэ гушІогъошху.

Мы илъэсэу тызыхэтым Шъэешахь ешуши теакых нему щыщкіэ псыхъом лъэмыджыкіэ тыралъхьагъ. Краим игубернатор

игуадзэу Хьатыу Джамболэт ихьатыркІэ гьогоу зигугьу къэтшІыгъэм асфальт тыралъхьагъ. Лыгъотх чІыпІэ коим ипащэу Ушхо Мэдин ылъэкІыщтыр Іофхэм ахишІыхьагъ. Ахэми, нэмыкі ціыфэу зишіуагъэ къэзыгъэкІуагъэхэми сафэразэу «тхьашъуегьэпсэу» ясэю. Псауныгъи щыІэкІэшІуи яІэу, тхьамыкІагьохэм къащаухьэу щыІэнхэу сафэлъаІо.

> БОУС Нин. Іофшіэным иветеран.

3 эоуж ильэсхэр къиныгьэх. Заор текіыгь зыщытіоным, гьэблэшхор къыкіэльыкіуагь. Тэ Нэшъукьое ублэпіэ еджапіэр къызытэухым, Пэнэжыкьое гурыт еджапіэм тиеджэн щыльыдгьэкіотэнэу пшъэшъэжьые 12-рэ шъэожъые 12-рэ тыхьоу тыкіо-

Мэз зэхэкlыхьэгьэ псынжъыльэр ку гьогубгъум тытетэу къоджитlумэ азыфагу илъыгьэ Пэнэжьыкъое Іапчъэкlэ тызаджэщтыгьэм тыпхырыкlыти, пчэдыжьырэ еджакlо тыкlощтыгь.

Тичылэ а лъэхъаным сыхьат иlэу цlыф дэсыгъэп пlоми ухэукъонэу щытэп. Сыхьатым иlофшlэн зыгъэцакlэщтыгъэр атакъэхэр ары. Ахэр къызыщыlорэ уахътэр зэхэбгъэкlуакlэмэ, еджапlэм пэсащэу укlон плъэкlыштыгъэ.

Ащ фэдэу сянэ пчэдыжь горэм къысэкІуалІи, «Казбек, къэущ, нычэпэ бащэрэ сычъыягъ, уахътэм сылъыплъэнэу хъугъэп, атакъэмэ яюни зэхэсхыгъэп, ау еджапІэм уикІогъу къэсыгьэн фае. Къэтэдж, сикlал, угужъощт», —ыІуагъ. Сянэ къыгъэхьазырыгъэр сшхи унэм сыкъызекІым, осэу тельыр мафэм фэдэу мазэм къегъэнэфы. Дунаир нэфынэу ыкІи рэхьатэу зысэлъэгъум, зэкІэри еджапІэм кІуи сэ сыкъэнагьэу слъыти, сыгујэзэ сежьагъ. ТІэкІу сыкІуагъэу къэушІункІыгъ, сэ ар зытеслъхьагъэр чъыгхэм къагъэушІункІыгъэу ары. Ащ ыуж пщэу ошъогум къытехьагъэр текІи, къэнэфыжьыгь.

ЕджапІэм сызынэсым пчъэр егъэтыгъэу къычІэкІыгъ, ау шъхьаныгъупчъэ горэм нэфынэ къепсыти, ащ сытеуагъ. А лъэхъаным директорым игуадзэу Іоф зышІэщтыгъэ НэмытІэкъо Юрэ пчъэр къыІуихи, къычІэкІыгь. Юрэ сыкъишІэжьыгь ыкІи къысэупчІыгь «Сыд чэщныкъом укъызыкІэкІуагъэр?» ыІуи. Зэрэхъугъэр зесэlом: «Дэгъоу хъугъэ, сэри чэщымрэ мафэмрэ сшіузэхэкіуакіи Іофшіэгъу ужым тадэжь сызэрэмык южьыгъэр, шъуитетрадьхэр сыуплъэкІухэзэ, уахътэр сшіокіуагъ. Некіо, тадэжь усщэнышъ, еджэныр зыщырагьэжьэщтым тефэу укъэсшэжьышт».

Юрэ ядэжь сызещэм, егъашіэм сишіэщтыгъэм фэдэу ишъхьэгъусэ Розэ къыспэгъокІыгъ: зысигъэгъэфэбагъ, сигъэшхагъ. «УмыгумэкІ, игъом укъэзгъэущыщт, рэхьатэу чъые», — ыІуи сигъэгъолъыгъ.

Джащ тетэу Юрэ ишъхьэгъусэ наlуасэ сыфэхъугъагъ. Юрэ фэдэу сыхъунэу а лъэхъаным сехъопсэгъагъ. Бэрэ тыригъэджэнэу хъугъэп, ау ащ фэдэшэн схэлъы сшlоигъоу сыхъугъагъ. Етlанэ я 6 — 7-рэ классхэр тикъуаджэ къыщысыухыхи, 1951 — 1952-рэ илъэс еджэ-

сым ятІонэрэу Сэфэррэ Лацыурэ Красноярскэ краим ит къалэу Игаркэ ащагъэх къагъэзэжьын фимытхэу.

Ращыхэрэм якlалэхэр зыдыращын е къагъэнэн фитыгъэх. Сэфэр икlалэхэр зыдимыщэнхэу тыриубытагъ, иlахьылхэм, ягъунэгъухэм ахэр къафагъэнагъэх, чылэм зэшиплыр къыдани, ежьхэр ращыгъэх. А лъэхъаным зэшмэ анахьыжъым илъэс 18 ыныбжыыгъ, анахъыкlэу Юрэ илъэсий ыныбжыыгъ. Къехъулlэгъэ тхьамыкlа-

Хъаные, Оксузьян Артем, Юрий Зыковыр, Прасковья Зыковар, Екатерина Некоз, Хьабэхъу Нурыет, Ліыхъурэе Марыет къызэрэгоуцуагъэхэм гугъэшхо кіалэм къыхалъхьагъ. Пэнэжьыкъое гурыт еджапіэм, мы ыпшъэкіэ зигугъу къэсшіыгъэмэ анэмыкізу кіэлэегъэджэ дэгъубэмэ Іоф щашіагъ. Ахэм ащыщ Нэмытіэкъо Юсыф Къадыр ыкъор. Ар апэрэ кіэлэегъаджэхэм ащыщуу илъэсыбэрэ мы еджапіэм щылэжьагъ, ащ ыціи ехьы.

гъум Пэнэжыкъое гурыт еджапІэм я 8-рэ классым сыщеджагъ. Юрэ а лъэхъаным тыригъэджагъэп, ау ащ бэрэ зэрэщыслъэгъурэм сыгу къыІэтыщтыгъ. Институт ужым илъэс 27-рэ Нэшъукъое гурыт еджапІэм ыкІи Пэнэжыкъое пчыхьэ еджапІэхэм кІалэхэр ащезгъэлжагъэх.

НэмытІэкъохэр унэгъо зэтегъэпсыхьагъэхэу, лэжьэкІо ліыбланэхэу, зи амыгъэпщылізу, аіэ зэкіэдзагъэу лажьэщтыгъэхэм ащыщыгъэх. Юрэ ятэу Сэфэр къыщэнэу зэхъум ежьфэдэ унэгъо лэжьакІоу Лыхъу ыпхъоу Лацыу (Нэшъукъуае щыщыгъ) къыщагъ. Зэшъхьэгъусэхэм къохэу Шыумаф, Пщымаф, Аслъан, ахэм ашыпхъоу Илмэс къафэхъугъэх, анахьыкізу Юрэ 1926-м къэхъугъ.

1930 — 1950-рэ илъэсхэм хабзэр зыlыгь коммунистхэм зытемыфэрэ нэбгырабэ агъэпщынагь, илъэс пчъагьэм алэжыльэ мылькур аlахыль. Альэмысагьэхэм Юрэ ятэ ащыщыгь. Унэм къычІагъэкІи, мылъкоу яІэри, ятучани аІахыгьэх. ЗычІэсын ямыІэ зэхъум ягъунэгъухэр къадеlэхи, къакъырым унитly учІэсын плъэкІынэу пашІыкІи, унагьор ащ чІэтІысхьагь. Сэфэррэ ишъхьэгъусэрэ ращыгъэх. Янасып къыхьи зэшъхьэгъусэхэр къэкІожьыгъэх. Ау бэрэ якъуаджэ дагьэсыгьэхэп. 1934-рэ илъэгъом къыхэкlэу Юрэ янэ идунай ыхъожьыгъ. Лацыу щыlэзэ ащ иlахьылхэм ахъщэ аугъойи, янэшэу Нэшъукъуае щыщ Хьэдэгъэлlэ Адам 1936-рэ илъэсым Юрэ янэ-ятэхэм афищагъ.

Ращыгъэмэ ауж икІыжьынхэ фаезэ, мэкъуогъум и 4-м Юрэ ятэ аубытыгъ. Чэщныкъом пчъэм къытеохи хъулъфыгъищ шинель шјуціэхэр ащыгъхэу, НКВД-м иіофышіэхэр къихьагъэх ыкіи унэр къалъыхъугъ. Сэфэр ращи егъашіи ащ ціыф теплъэжьыгъэп. «Сэ сизакъоу унэм сыкъинагъ», — еіо кіалэм, — сянэш Адамэу Игаркэ сыкъэзыщагъэр шэкіогъу мазэм, 1938-рэ илъэсым къыслъыкіуи сыкъыщэжьыгъ.

Илъэс 17 ыныбжьэу Іофшіэныр «Заготскотым» кіалэм щыригъэжьагъ. Іофэу зыфагъазэрэр дэгъоу ыгъэцакіэщтыгъ — шкіэхэр ыгъэхущтыгъэх, былымымэ ашхыщт Іусыр зыгъэхьазырхэрэм ахэтыгъ, кумкіэ къалэм кіоти, гъэстыныпхъэр къыщэщтыгъ.

1945-рэ илъэсым Мыекъопэ кlэлэегъэджэ институтым ифизикэ-хьисап факультет чlэхьагъ. Институтым общественнэ lофхэм дэгъоу ащыхэлажьэщтыгъ ыкlи дэгъоу еджэщтыгъ. Ащ ыуж Пэнэжьыкъое гурыт еджапlэм lоф щишlэнэу къагъэкlуагъ. А лъэхъаным lоф зыдишlэщтыгъэхэу Лlыхъурэе

Пэнэжьыкъое гурыт еджапІэр районым итмэ анахь ин. Мыш щеджэщтыгъэх Нэшъукъуае, Къэзэныкъуае, Едэпсыкъуае, Гъобэкъуае, Аскъэлае, Тэуехьаблэ къарыкІырэ еджакІохэр. Ахэм пионермэ я Унэ общежитиеу арати, еджэн-пІуныгьэм кІэрымычыгъэхэу еджапІэм щеджэщтыгъэх. А зэпстэуми Нэмытіэкъо Юрэ ишіуагъэ аригъэкІыгъ. Илъэсыбэрэ Іоф зыщишІэгъэ еджапІэр къэзыухыгъэхэм ахэтых районым, республикэм ыкІи хэгьэгум щашІэхэу зиІофшІэнхэр дэгъоу зыгъэцэкІэрэ зэлъашІэрэ цІыфхэр. Ахэм ащыщых ЛІыхъурэе Адам (Санкт-Петербург), Хьачмамыкъо Вячеслав (Шъачэ). ШІукІэ ыгу къэкІыжьых НэмытІэкъо Кемал, Хъут Аскэр, Цундышк Руслъан, Нэхэе Аслъан, Хьабэхъу Юрэ, Хьабэхъу Аскэр. Мыхэм къуаджэр ащыгъупшэрэп.

Зэкіэ едгъэджагъэхэм тафэраз, тыдэ щыіэхэми тащыгъупшэрэп. Сэ езгъэджагъэхэр тиіофшіапіэ, тадэжь бэрэ къэкіох. Мэфэкі мафэхэм къытфэгушіох.

1984-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу Пэнэжьыкъое гурыт еджапіэм ипэщагъ. Изыгъэпсэфыгъо къэсыфэ а Іофыр ыгъэцэкіагъ. Сэнэхьатэу къыхихыгъэм фэшъыпкъэу кlэлэегъаджэм сыдигъуи иlофшlэн дэгъу дэдэу зэхищэщтыгъ. Шlэныгъэу иlи, иакъыли кlэлэеджакlомэ япlун, яегъэджэн рихьылlагъэу ащ фигъэlорышlэщтыгъ. Ащ зэрильытэрэмкlэ, о уиlофшlэн икъу фэдизэу умыгъэцакlэу адрэхэм lоф ябгъэшlэн плъэкlыщтэп.

Юрэ зы илъэс еджэгъу ны-Іэп хьисапымкІэ сызыригъэджагъэр (1947 — 1948), ау джыри ащ ыцІэ къодыекІэ седжэныр къезгъэкІурэп, ыцІэрэ ятэ ыцІэрэ зэпытэу седжэ.

Пчыхьэ еджапІэм ипащэ зэхъум илъэси 4 ащ Іоф дэсшІагь. Арышъ, иІофшІэн дэгьоу зэригъэцакІэщтыгъэм сыщыгъуаз. Сэ сызыкІэхъопсыщтыгъэр ащ фэдэу кІэлэегъаджэ сыхъунэу ары. Шъыпкъэ, сэ хьисапыр арэп, урысыбзэмрэ литературэмрэкіэ ыкіи адыгабзэмрэ литературэмрэкІэ езгъэджагьэх. Илъэс 27-у Іоф зэрэсшІагьэм ар къыздэхъугьэу сэльытэ. Ащ Юрэ ишІуагьэ хэль. КІэлэегьэджэ Іофым ар ильэс 43-рэ фэлэжьагъ. ЗэкІэмкІи илъэс 60 ащ Іоф ышІагъ, ау джыри тІысыжьэу щысырэп. Пэнэжьыкъуае район гупчэр къызахьыжьыгъэм къышегъэжьагъэу ветеранхэм ярайон организацие ипащ. Юрэ иІофшІэн къэралыгъом уасэ къыфишІызэ «Адыгеим и Щытхъузехь» зыфиlорэ медалыр, бгъэхалъхьэу «Тылым иlофышl» зыфиlорэр къыфигъэшъошагъэх, ар ІофшІэным иветеран, Теуцожь районым ицІыф гъэшІуагъ.

Непэ ветеран организацием зэкіэ хэтхэм ящыіэкіэ-псэукіэ Юрэ ешіэ, ящыкіагъэхэм ащыгъуаз, ахэр зэрафигъэцэкіэщтым пылъ.

Ишъхьэгъусэу Розэрэ ежьыррэ унэгъо дахэ яІ, кІэлищ зэшъхьэгъусэмэ зэдапіугъ. Ахэр гъогу дахэ рэкІох. Анахьыжъэу Къэплъан зэлъашіэрэ травматолог, Аслъан предприниматель, Заур пенсиехэмкІэ фондым иІофышІ. ЗэкІэми унэгъо дахэхэр яІэх.

Юрэ сыфэльаю псауныгьэ пытэ июну ильфыгьэхэм бэрэ адэтхьэнэу, ветеран юфым емызэщынэу.

УДЫКІЭКО Казбек. Пенсионер.

Мэзитіу тешіагъэу къаубытыгъ

Адыгэ Республикэм хэгъэгу кіоці Іофхэмкіэ и Министерствэ къызэритырэмкіэ, тыгъэгъазэм и 2-м къыщегъэ-жьагъэу и 8-м нэс республикэм бзэджэшіэгъэ 70-рэ щызэрахьагъ. Ахэр — тыгъуагъэхэу 32-рэ, ціыфым ыпкъынэ-лынэ шъобж хьылъэхэр тыращагъэхэу 1, гъэпціагъэ зыхэлъ бзэджэшіэгъэ 21-рэ, нэмыкіхэри. Экономикэм ылъэныкъокіэ хэбзэгъэуцугъэр гъогогъу 12-рэ аукъуагъ. Бзэджэшіагъэ зезыхьэгъэ нэбгырэ 66-рэ хэбзэухъумэкіо къулыкъухэм агъэунэфыгъ, зэхафын алъэкіыгъэр процент 90-м ехъу.

БлэкІыгъэ тхьамафэм Адыгеим игъогухэм хъугъэ—шІэгъэ 16 къатехъухьагъ. Ахэм нэбгыри 2 ахэкІодагъ, 16-мэ шъобж зэфэшъхьафхэр атещагъэхэ хъугъэ. Ешъуагъэу рулым кІэрысхэу водитель 58-рэ гъогу-патруль къу-лыкъум иІофышІэхэм къаубытыгъ.

Тикъэлэ шъхьаlэ щыпсэурэ хъулъфыгъэу илъэс 32-рэ зыныбжьэу хъункlэн бзэджэшlагъэ зезыхьагъэм ылъэныкъокlэ УФ-м хэгъэгу кlоцl lофхэмкlэ и Министерствэ и Мыекъопэ къэлэ отдел иследственнэ подразделение уголовнэ loф къызэlуихыгъ.

Мы бзэджэшlагъэм епхыгъэу хэбзэухъумэкlо къулыкъухэм закъыфигъэзагъ Мыекъуапэ щыщ бзылъфыгъэм. Ащ къызэриlуагъэмкlэ, къалэм дэт шхапlэхэм ащыщ loф щешlэ. Мэфэ заулэкlэ узэкlэlэбэжьымэ дэгъоу ешъогъэ хъулъфыгъэр ащ къычlэхьагъ. Сыхьат

заулэм къыкіоці шъон пытэ бэшэрэб зытіу етіани ришъугъ. Зиакъыл утхъогъэ хъулъфыгъэр шхапіэм чіэкіыжьынэу къызыраюм, ар ыдагъэп, бэшэрэбыр ыкъути, апчыр ыіыгъэу администраторым тебэнагъ. Бзылъфыгъэм ыпшъэ илъыгъэ дышъэ пшъэхъур ритхъи, нэужым зигъэбылъыжьыгъ.

Полицием иучастковэ уполномоченнэхэм зэхащэгъэ оперативнэ-лъыхъон Іофтхьабзэхэм яшІуагъэкІэ бзэджэшІагъэр зезыхьагъэр къаубытын алъэкІыгъ, ышІагъэми ар еуцолІэжьыгъ. Дышъэ пкъыгъоу бзылъфыгъэм ыпшъэ ритхъыгъэри иунэ илъэу къырагъотэжьыгъ. Джы ащ уголовнэ пшъэдэкІыжь рагъэхьыщт.

Ильэсэу тызыхэтым ишышъхьэlу мазэ республикэм щыпсэурэ кlэлакlэу ильэс 20 зыныбжьым ыпкъынэ-лынэ шъобж хьыльэхэр зэрэтыращагьэхэм къыхэкlэу идунай ыхъожьыгъ. Ащ епхыгьэу уголовнэ loф къызэlуахыгьагь, Тэхъутэмыкьое районым щыпсэурэ хьульфыгьэу бзэджэшlагьэр зезыхьагьэри къаубытыгьагъ. Ышlагьэми ар еуцолlэжьыгь,

ау нэужым хэбзэухъумэкlо къулыкъухэм alэкlэкlи, зигъэбылъын ылъэкlыгъ. Ащ къыхэкlыкlэ федеральнэ лъыхъоным ратыгъагъ.

Полицием и офыш эхэм зэрагъзунэфыгъэмк за псэуп м щыщ нэбгырит у шышъхь в ум и 15-м за ук агъэх. Зэдэгущы зэхээ, ахэм азыфагу зэмы зэгъыныгъ за къитэджагъ. Хъулъфыгъ за нахыжъым илъэс 20 зыныбжь к за к за утын гъушъэхэр рихыгъэх, шъобж хыльэхэр тырищагъэх. Ипсауныгъ изытет дэй дэдэу ар ыш къыгъотыжьыгъ. Тхьамэфит ум къык юц Адыгэкъал дэт сымэджэщым иреанимационн отделение к за улучытъ, медицинэм и офыш эхэм алъэк къагъ нагъ п, ау идунай ыхъожьыгъ.

Мэзитіум къыкіоці хэбзэухъумэкіо къулыкъухэр бзэджашіэм лъыхъугьэх ыкіи тыгъэгъазэм и 5-м къаубытын алъэкіыгъ. Краснодар краим ит псэупіэхэр зэблихъухэзэ ащ зигъэбылъыщтыгъэ. Ыпэкіи пчъагъэрэ уголовнэ пшъэдэкіыжъ рагъэхьыгъ. Бзэджэшіагъэ зезыхъагъэхэр охътэ гъэнэфагъэм зышаіыгъхэ чіыпіэм мы уахътэм чіэс.

Илъэс пчъагъэкІэ узэкІэІэбэжьмэ, къоджэ зырызхэм къарыкІхи Алыйрэ Юрэрэ Мыекъуапэ щыпсэунхэу къызэкІохэм, ІофшІапІэм нэІуасэ щызэфэхъу-

Іофэу ашІэрэри зэфэдэу, сэмэркъэур апэ ит зэпытэу, зэрэмылъэгъухэмэ зэфэзэщхэу, зын къылъфыгъэх къыпшІуагъэшІэу кІалэмэ азыфагу ныбджэгъуныгъэ пытэ дэлъыгъ. ЦІыфыгъэ дэхагъэу ахэлъым ыпкъ къикІзу яшъхьэгъусэхэри зэпэблагъэхэу, зэхахьэхэу, зэрэлъытэхэу уахътэр кІуагъэ. Сарэ, Алый ишъхьэгъусэ, пчыхьэрэ ліыр къэгужъоу къыхэкіымэ, иныбджэгъу зэрэкІыгъур, зэрэмыгьощэщтыр ышІэщтыгь. Свети, Юрэ ягуащэ, гумэкІ иІэ зыхъукІэ Сарэ къыфытеощтыгьэ. Унэ фэтэрхэм ачІэсыгьэхэми, агу мыкІодэу зэдеІэжьыщтыгьэх, упчІэжьэгъу зэфэхъужьыщтыгъэх. Гъэпсэфыгъо уахътэ загъотыкІэ, унэгъуитІур зэкІыгъоу къушъхьэм е псыlушъом кlощтыгьэх.

Унэгьо егьэжьэгьитІум дунэе насыпэу а зы илъэсым шъэо дэхитІу къазыпэфэм, Алый икІалэ Аскэр Юрэ фиусыгь, Юрэ илъфыгъэ Анзор Алый фигъэшъошагъ. Къэлэ кlоцlымкlэ тlэкlу зэпэчыжьэхэми, шъэожъые цІыкІухэр апэрэ классым а зы еджапіэм зэдэкіуагьэх, а зы партым зэдыдэсхэу шІэныгъэхэр зэрагьэгьотэу аублагь. Ятэ-янэхэр ащыгушІукІхэу сабыйхэр зэльыплъэжьыщтыгьэх, еджэнымкІи егугъухэу, зэдеІэжьхэу, зым игушІуагьо адрэм дигощэу щытыгь. УнэгьуитІур зызэхахьэкІэ, Юрэ шъэожъыехэр ыкуашъомэ атыригъэтІысхьэти адыгагъ, цІыфыгь, зэфагь, ныбджэгъуныгь зыфаюрэ гущыюэхэм мэхьанэу яІэр къафиІуатэщтыгъ, щысэхэр къафихьыщтыгъ.

Уахътэ тешій, унэ зэтетышхом зэпэгьунэгьухэу, зыкіэхьопсыщтыгьэхэ псэупіэхэр унэгьуитіум нахь зэпэблагьэхэу къащыратыгьэх. Аіз зэкіэдзагьэу, зэрэгьэчэфхэээ гьэцэкіэжьын іофхэр унэмэ арашыліагьэх: обой дахэхэр арагьэпкіыгьэх, итын фэе псэуальэхэри зэупчіыжьхэмэ, зэдеіэжьхэзэ къащэфыгьэх.

Іахьыл гупсэу яІэхэр къазыхахьэкІэ е хъяр цІыкІу унагьом иІэмэ, зым зыр еджэжьэу, зэдырагъаштэу, зы бын-унагъоу дахэу зэхэтыгьэх. ЗэкІэмэ анахь -елел дехестытрошул уешест цІыкІухэр арын фае. Пчэдыжь нэфыльым щегьэжьагьэу зэкlыгъущтыгъэх: еджапІэм зэдакІощтыгъэх, зэдэджэгущтыгъэх, зым ыгу хагъэкІы зыхъукІэ, адрэр пытэу къыкъоуцощтыгъэ. Щагушхоу зыдэсхэм щыпсэурэ цІыфхэм ар къадашІагьэу, зэкІымыгъухэу залъэгъухэкІэ ашІогъэшІэгьонэу «уиныбжьыкъу тыдэ щыla?» aloзэ къяупчІыщтыгьэх.

Упсаоу, щыкІэгьэшхо уимыІэмэ, уахътэр псынкізу макіо. Илъэсым илъэсыр кІэлъыкІуи, Алыйрэ Юрэрэ ялъфыгъэмэ зыкъаІэтыгъ. Хэгьэгуми зэхъокІыныгьэ инхэр фэхъугьэх. Хэбзэ Іофшіапіэхэр зэхатхъыхи, ІэнатІэрэ мылъкурэ зиІэхэм зэфагощыгь. ЦІыф жъугьэхэу пчэдыжь нэфылъым къыщегъэжьагьэу пчыхьэ мэзахэ охъуфэ нэс зышъхьамысыжьэу ащылажьэщтыгьэхэр къаlуагъэкlыхи, «Шъузэ-къэлапчъэхэр къырагъэсэжьыгьэх, удэхьан умыльэкІынэу къэрэгъулхэр къыІуагъэуцуагъэх. КъэпІон хъумэ, ильэс пчъагьэрэ узшылэжьэгьэ loфшlaпlэм «тхьауегъэпсэум» ычІыпІэкІэ «утищыкІагьэп, пшъхьэ щыгьэзый» къызыщыуаюкіэ, шъхьакіом уесты, сымаджэ уешіы, гумэкі-гукъаом иліыкіхэрэри къахэкіых.

Юри, Алыйи гузэжьогъу хэфагъэх. Лэжьапкlэу бэми макlэми игъом къаратыщтыгъэр унагьом дахэу щызэбгырыкlыщтыгъэ: унапкlэр, шхын-щыгъынмэ апэlухьащтыр, еджапlэр, нэпэмыкl фэlо-фашlэхэр. Зыщыгуlэхэрэми ІэпэчІэгъанэ горэхэр яlагъ. Ауми гупсэфынчъагъэр къябэкlы хъугъагъэ. Пкlыхъэ дахэм фэдэгъэ а щыlакlэри тэ къиохыжь?!

Алый бэрэ щымысэу тхьамэтакlэу яlофшlапlэ зыщэфыжьыгыэр къеджагь, lэнэтlэ дэгьүи

шинэ тхьаматэм къыритыгъ. Машинэми шофер гъусэ къыфишІыгъ. Шэмбэти, тхьаумафи имыІзу Алый «лэжьапІзм сэкІо», — ыІозэ дэкІэу къыублагъ. Пчыхьэрэ къызыкІожьыкІэ «тхьаматэм нэмыкіэу хэт къыскіэупчlагъэми сисэп lopu ely», шъузым къыриюти, унэ шъхьаф зишІыщтыгьэ. «Хьайнапэ, Юрэ къыпкІэупчІэ зэпыт, сизакъоу гъунэгъумэ сахэхьэ зэпыт. Юрэ уигъунэгъу ыкІи уиныбджэгъу. «Сыд уикъэбар?» — пІощтым сыда емыкloу хэльыр?» — ыlозэ Сарэ лым бэрэ риlуагъ, ау шІошІыгъ, гукъэкІыжь фабэхэри шъхьэм шызэблэкІыгъэх.

«Угу умыгъэкІоды, Сар! ТикІалэмэ ныбджэгъуныгъэу зэфыря ихьатыркіэ сэ а Іофым хэкІыпіэ къыфэзгъотыщт. Е Алый сшіокіодыпэщт, е ліыгъэ горэ къыхэнагъэу щытмэ къыгъэзэжыщт. Зыгъэрэхьат!» — бзылъфыгъэм риіуи, Аскэр зыфигъэзагъ. — «А сикіал, ліыгъэ пхэлъ, ар гъуащэрэп. Сыд фэдэмылъкукіи уиціыфыгъэрэ уиныбджэгъурэ умыхъожь. Уянэ унаіз тегъэт. Щагу чъыіэм дэмыгъэтэу унэм ищэжь. Бэ темышізу

шъуагъэу, къыухь-ыухьажьызэ Алый зиухыжьынэу къызырегъажьэм, Юрэ къызэпиутыгъ: «Алый! Зыкъэпш!эжьыныр сыдигъуи к!асэп. Занк!эу гущы!э. Фыжьыр — фыжьы lo, ш!уц!эри — ш!уц!э lo. Уил!ыгъэрэ уизэфагъэрэ ч!энагъэ мэхъу. Уиунагъо пш!уигъэк!одын ылъэк!ыщт, фэсакъ синыбджэгъу. Уишъхьэгъуси, уик!али уна!э атегъэт, пыуты умыш!ых. Ахэм лажьэ я!эп. Дунаим узфытетым егупшыс!»

Ащ ыуж бэ темышІэу Аскэр къэсымэджагъ. ИІофхэр хьылъэхэу сымэджэщым зычіэфэм, чэщи мафи ямыІэу Юрэ иунагъо ылъэкІ къыгъэнагъэп. Анзор иныбджэгъу ыгу къыдищае шюигьоу гуlэщтыгьэ: ыгъашхэщтыгьэ, еджапіэм арагъэшіагъэр, къэбар щхэнхэр къыІуатэщтыгъэ. Мафэ горэм льыр укъэбзыгьэнэу, хэкІэгьэн фаеу Аскэр къызыраюм, сыхьат темышізу Анзор иныбджэгъухэм ямызакъоу, ятэу Юрэ иІофшІэгьухэр игъусэу сымэджэщым лъэтемытэу къэзэрэгьэсыгьэх, анализэу атын фаехэр атыхи, зэрэхьазырхэр къагъэлъагъоу къызэпэlууцуагъэх. Алый гуІэзэ икІалэ ыгъэунэфынэу сымэджэщым къакІуи, куо-хьаукІэ зашІучІэхьэм ылъэгъугъ: піэкіор зырызмэ Юрэрэ Аскэррэ ательых, ахэм азыфагу шланг-трубкэ псыгъохэр зэпыгъэнагъэхэу щызэбгырэкІых. Халат фыжьхэр ащыгьэу нэбгыриту ашъхьащыт. А чыпіэм Алый ыгу къэмэкІагъ, мэкІэмакі эу пхъэнті экіоу ыпашъхьэ итым етІысэхыгь. ПкІэнтІэ чъыІэу къечъэхырэр ынатІэ рилъэкІэхызэ, гукъэкІыжьхэм ахилъэсагъ. Ынэмэ къакі уцожьыгъ кіэлэ ныбжыкІ У Мыекъуапэ къызэкІом Юрэ нэІуасэ зэрэфэхъугьагьэр, тури зэкыгьухэу гьогоу къакІугъэр, дэпкъ пытэу, кІэсэн папкі эу иныбджэгъу зэкіакіо имыІэу, зэфагьэр ыпэ ит зэпытэу, къыфэшъыпкъэу зэрэщытыгъэр. Джы, мары, икІалэ дэжь сымэджэщым ятэ къэмысызэ иныбджэгъу къэсыгъ. «Сыдэу сыделэ дэда, сыдэуи сынасыпынчъа..., сыакъылынчъа... Я си Алахь закъу, сикіали къэухъум, синыбджэгъуи къегъэгъэзэжь... Сыхэукъуагъ, къысфэгъэгъу. Хэта сызфыщыІэщтыр сикІалэ зыгорэ къехъулІэмэ, ныбджэгъунчъэу сыкъанэмэ...»

«Тхьэмкіэ шыкур, зэкіэри дэгьоу зэпыфагь. Кіалэри шіэхэу зыпкъ иуцожьыщт. Игьом шъукъэсыгь, шъопсэу, тят», — гущыіэу врачым Юрэ къыриюхэрэм Алый зыкъырагъэшіэжьыгь. Ыгу жышхо зэрэдэхьагъэр хэпшіыкізу хэхьапщыкіыгъ...

Аскэр сымэджэщым икъычІэщыжьыгъо тыригъафи, Алый, зыми римыгьашізу, иунэшхо ыщэжьи, Юрэ игъунэгъу унэр ыщэфыжьыгъ. ГушІом хэтхэу Сарэрэ Аскэррэ яунэжъ къагъэзэжьыгь. Унэри зэlахыжьынэу игьо имыфэхэээ Алый игьунэгьу дэжь ихьагь: «Юр! Лъэш дэдэу сызэрэмысэр сэшІэ, къысфэбгъэгъунэу сыолъэІу, елъэlугъ, — о уицІыфыгъэрэ уилІыгъэрэ зымыуасэ щыІэп. Дэгъу дэдэу къызгурыІуагъ насыпынчъэу, ныбджэгъунчъэу сыкъанэ зэрэпэтыгьэр. Зэгорэм къысфэбгъэгъунэу щытымэ... Сиунапчъэ Іухыгь, еблагь....» Зэхихыгьэм зэтыригьэкъагьэу, ау зэригуапэр хэпшІыкІэу Юрэ заулэрэ щытыгь. Етlанэ: «Алый! КъэпІогьэ гущыІэхэр зэрэшъыпкъэр сшюшъ мэхъу. Сэрэп пшюкІодыгьагьэр, оры сызышіокіодыгъагъэр. Уни, уиакъыли къэплъэжьыгъэшъ, шыкур!» НэбгыритІум Іаплі пытэу зэращэкіыгь.

ХЪУТ Руслъан.

НЫБДЖЭГЪУ ШЪЫПКЪЭР мылъкум ычІыпІ

къыритыгъ. Иныбджэгъу пае елъэlунэу зыфежьэм, «Сыфэягъэмэ ащ сыкъеджэныгъэба. Зыщыгъэгъупш. Къыуасюрэр гъэцакіэ, удэмых. Ужэ фэсакъ. Плъэгъурэри, пшІэрэри умыІуатэl» — ыlуи къыфигъэпытагъ. Унагьом щыкlагьэ имыlэу пlыгъын зыхъукІэ узэмыуцолІэныбэ щыІэп. Ары зэрэгьэпсыгьэр хэгъэгушхори. ЗыбгъэцІыкІоуи къыхэкІыщт, пцІыри шъыпкъэ уагъэ ощт. Сыд фэдизэу узафэми, ІэнатІэм гьэры уишІын ылъэкІышт, уитхьамати тхьэшхоу къыпшошыщт. Хэкіыпіэ щыіэп къыпшюшымэ уеуцолющт. Алый ащ фэдэ щы ак іэм еуцоліагъ. Ащ паекіэ Юри зэрэзекіуагъэр ыгу къеуагъэп.

Іофшіэпіэ теубытэгьэ тэрэз Юрэ ымыгъотэу охътэ шlукlae тешІагь. Сыдэу щытми, инасып къыхьи, къызэјуахыгъэ Іофшіэпіэ мыинэу, пчъэ-шъхьаныгъупчъэхэр къэзышІырэм ригъэблагъи, ежь исэнэхьаткІэ Іоф ышІэнэу ригьэжьагъ. Шъыпкъэ, апэрэ мэзэ зытущым Алый Іофы зыригьэшІи иныбджэгъу ыгъэунэфыгъ, кІэупчасть, ау июфшапіэ нахь пыщагъэ зэхъум, шэн-зекІуакІэу иІэхэри зэблэхъугъэ хъугъэх. Тхьаматэр къыфытеомэ, ыпашъхьэ итым фэдэу гуlэзэ къэтэ-ДЖЫЩТЫГЪЭ, ДЗЭ КЪУЛЫКЪУМ ЩЫ-Іэм фэдэу, пкіантіэр зэрильэкіэхзэ «Дэгъу, джыдэд, сыкъэсы, къэсэхьы», — ыІозэ джэvапхэр ритыжьыщтыгьэ. ЫцІэ имызакъоу, яти ыцІэ къыІозэ, тхьамэтэ ныбжьыкІэм еджэщтыгьэ.

Мафэ горэм Юрэ фэмылъэкlэу иныбджэгъу риlуагъ: «Алый, мы lэнатlэу гъэры узэхъулlагъэм тызэшlуигъэкlодынкlэ сенэгуе. О сыдэу ухаплъэра ащ?»

Алый емыгупшысэу къызІуипхъотыгь: «Мылъку сиІэмэ ныбджэгъу пае сэ сыкъэнэщтэп, уицыхьэ тегъэлъ. Сэ зыгорэ сыхъун, оры изакъоу къэнэщтыр... хьа-хьа-хьа», — ыгу къыдеlэу щхыгъэ. А чІыпІэм Юрэ къыгурыІуагъ гъогу зэхэкІым нэбгыритІури къызэрэсыгъэхэр. ЯщыІэныгъэ гъогу гощыгъэ зэрэмыхъущтымкІэ амалыбэмэ яусагь, ау хэкІыпІэ а чІыпІэм фигьотыгьэп. Ащ пае къымыгьанэу иныбджэгъу иунагъо лъыплъэщтыгъэ, кlэупчlэщтыгъэ. Ятэ щысэ тырихэу Аскэр дэуцохымэ? Хьаулые хъунба цІыфыгъэпІуныгъэу кІалэм хилъхьагъэр... Гугъэ фабэу зыдиІыгъыгъ Алый ежь иакъылкІэ, ышъхьэкІэ егупшысэнышъ, гьогу пхэнджэу зытехьагъэм къытекІыжьынэу.

Зы заулэ тешlагь. Алый пчэдыжь къэс loфшlапlэм автобускlэ кlощтыгьэми, «хэбзэ» ма-

Рассказ

Алый зи зэхимыхырэм фэдэу бэрэ зишІыгь, етІанэ ишъхьэгьусэ къытекууагъ: «Джыри зэ къыосэІожьы. Унэм сисэп сІомэ къикІырэр — сисэп. ЮрэкІи ары!» Сарэ зэхихыгъэм зэтыригъэкъагъэу бэрэ щытыгъ, фэмыщыІэу нэку-нэпс хъугъэу пщэрыхьапІэм къэкІожьыгъ, тІыси зигъэгъыкІыгъ. Гъунэгъу унагъом зыгорэ къызэрэхэхъухьагъэр Юрэ псынкі у къыгуры і уагъ, зытю-зыщэ иныбджэгъу дэгущы!э шІоигьоу зыІуигьэкІагь, ау Алый, ышъхьэ дыригъэзэкlызэ, «джыдэдэм уахътэ сиІэп, сикъош, сшъхьэ дэгъэнагъ, етІанэ тыгущыІэщт», — ыІозэ тегущыІыкІы зэхъум, «хъу шlоигьор орэхъу, сэ нахьыбэ сищыкlагъа» зэриІожьи, тІысыжьыгьэ. Ащ ыуж Алый унэу зычІэсыр нахь инкІэ ыхъожьи, нэмыкІ район иунагьо ыщэжьыгь. Сщэфыгьи, сэхьожьи, къыздеІи, къеблагъи игъунэгъу къыримыю зы мафэкіэ юфыр зэшІуихыгъ. «УнэчІэхьажьым шъуесэгъэблагъэ, Свет. Юри, Анзори къыздащэх», — ыІуи телефонымкІэ Сарэ къызытеом, зэшъхьэгъусэхэр бэрэ егупшысагъэх кіуакізу яізщтымрэ фашІэщтымрэ. ШІухьафтын лъапІэхэр ащэфыхи, Анзор иныбджэгъу ритыщт сотовэ телефоныр ыІэмычІэ чІэлъэу, гушІуакІо кІуагъэх. Пчъэм хэлъ звонокым зытеохэм, Алый зэрешъуагьэр къыхэщэу, ынэгушъхьэхэр плъыжьыбзэу къикІыгъ. Ынэхэр ыгъэупіапіэхи, «Шъора сэіо? Шъугу къешъумыгъау, ау нычхьапэ сихьакіэхэр сиіофшіэгьухэр ары. Ахэм хымэ къытхэс зыхъукІэ агу рихьыщтэп. Шъукъызщыкощтыр сэ шъозгъэшіэщт, тхьашъуегьэпсэуІ» — ыІуи пчъэр къыригъэсэжьыгъ. ШІухьафтынэу ахьыгъэхэр пчъэ ихьэгъум агъэтІылъыхи, Анзори иныбджэгъу ыльэгьу шюигьоу зэпльэкныжьзэ, Юрэ иунагъо къы ук ыжьыгъ.

Такъикъ темышіэу халат піонэкІэу Сарэ унэм къилъэтыгъ, ащ ыуж кіэкіэу Аскэри итэу иныбджэгъу дэжь къыІулъэдагъ, ІаплІ пытэу къырищэкІыгь. «Юр, Свет, къысфэжъугъэгъу Алый игущы акіэ. Пкіантіэ зыхимыгьэкІодэгъэ мылъкум ышъхьэ зэрифэкІыгъ. Сигъатхъэрэп сэ ащ фэдэ щы ак на сыдэу зысшІыхэн, сыбзылъфыгь, сыегьэзыгъ...» — ыІозэ Сарэ гъэу къэуцугъ. КІэлэ зэныбджэгъуйниэл етахвуи едО еаппулк емут кІэу къызэкІашагъ. ахэм ачІыпІэ Алыйрэ ежьыррэ итэу къынахь благьэу унагьохэмкіэ тызэхэхьажьынкіэ гущыіэ шъосэтыі» — Аскэр фэсакъыпэзэ янэ ыблыпкъ ыубыти, еушъыйзэ Іуищыжьыгъ.

Унэм зехьажьхэм, Алый ынэжгьхэр зэхэгьэхьагьэу: «Столым тетыр учъывыжынь, о къэоцІэнльыхьэшъ ухэт. ЗыгъэпсынкІи Іанэм тетыр къызэблэхъуІ» - ыІуи ишъхьэгъусэ къытехъупкіагъ. Етіанэ къэбани, икіалэ ыІапэ ыубыти, къэгущыІэгъу римыгъафэу, ыкъудыйзэ, хьакІэмэ ахищагь. «Рамазан Казбекович! Мары сикІалэ. А зыр ары сызыфыщыІэр. Ощ фэдэу ІэнэтІэшхо иІэнэу сыфай. Сыфай укъылъыплъэнэу, yнalэ къытебгъэтынэу. Ащ пае сэ слъэк къэзгъэнэщтэп!» — тхьаматэм зыфигъази Алый къыІуагъ.

Тхьаматэм мэкіэ-макіэу ышъхьэ къыІэтыгъ, мыгумэкІыхэу ыІэмэ апылъэкІыхьажьи, Аскэр къеупчІыгь: «КІалэ, уятэ къыІуагъэм сыдэу ухаплъэрэ о? Сыд сэнэхьат къыхэпхынэу узыфаер? Хэты фэдэ ухъунэу уфай, ы?» Шъэожъыер къэlаби, ятэ ыІэ Іуихыжьи шьхьафит зишІыгь, зыдэгущыІэрэм ынэгу кІаплъэзэ къыІуагъ: «КъыосІон, пшІэнэу уфаемэ. Дяде Юрэ, тятэ нычхьапэ унэм къыримыгъэхьагъэр, шъыпкъэ, ощ фэдэу ІэнэтІэшхо ащ иІэп, ау зафэ, ары сэ щысэтехыпіэу сиіэр. Ащ щэіагъэу иІэр схэлъынэу сыфай. Сэ синасыпыр — сэ синыбджэгъу. Ар Юрэ икіал. Слъэкізу синыбджэгъу ыгу ныбжьи хэзгъэкІыщтэп, къумалыгъэ дызесхьащтэп. Ятэ зыкъыфигъази: «Дяде Юрэ шІэхэу пщыгъупшагь, тят. Ощ фэдэ ныбджэгъу сиІэнэу сыфаеп сэ. Нычхьапэ аш ыгу зэрэхэбгъэкІыгъэр тыркъо мыкlыжьэу ыгу къытенэн...»

КІалэм къыІуагьэр ашІогьэшІэгьонэу купыр зэтекьагь. Алый псынкІэ дэдэу зыкъишІэжьи vлъэбабэзэ Анзор зытырищэягь, ыІэ къыІэтыгь, ау тхьаматэм псынкlэу къыгъэуцугь: «Зэ, зыІаж! Аферым, сикІал! Шъыпкъэ, лы закlэу узэхэлъ. Уищы-Іэныгьэ гьогу къиныю хъущтыми, удэмых. Сэ бэшІагьэу сыфэягь ныбджэгъу тэрэз, ау кlэпсэ дакІоу мылъкум димыхыхыгьэ цыф сапэ къифагъэп. Алъэкнымэ сызымыщэн уцогъу тэрэзи сиlэп. Сэри ахэм сафэдэн фае. Сэ силэжьэшхо а Іофым хэлъ. Къыттефэу зэкіэри къытэпіуагъ. Тэштэ!..» — ыlуи къыухыгь.

Алый июфшапіэ хэлъ пчъэшъхьаныгьупчъэхэр зэзэгъыныгъякіэ зэблахъунхэу Юрэ ціыфхэр игъусэхэу зэкіом, нэбгыритіури зэіукіэнэу хъугъэ. Телъэ-

«Цу хъущтыр шкіэзэ къашіэ» ею адыгэ гущы!эжъым. Ащ изы щысэ наф Тыгъужъ Дышъэк Къан ыкъор. Дунаир къурылъэу «жъыр ыкъутэу, кlэр ыгьэгьэу» зыриутэк Іыжьызэ зызыщиутхыпкІырэ лъэхъаным, чъэпыогъу мазэм, 1918-рэ илъэсым къуаджэу Аскъэлае щыщ мэкъумэщышІэ унагьо къихъухьагь. Ащ къыкІэлъыкІогъэ илъэсхэри бырсыр зэпымычыжьым хэтхэу цІыфхэм къиныбэ апэкІэкІыгь. Дзэ дэхьэ-дэкІым чылэр зэридзэу, хьадагьэр зэпымыужьэу. гумэкІыр, гухэкІыр чылэм дэубагьэу, къэхъущт-къэшІэщтым ціыфхэр дэгумэкіхэу уахътэр кІощтыгьэ. Аузэ, дунаир къэІэсагъ, щы ак Іэр зыпкъ иуцожь эу ыублагъ, къуаджэм щыІэкІакІэр щагьэпсэу фежьагьэх. А хъурэ-шіэрэ жъугъэхэм зэу ащыщыгь еджэн-гьэсэныгьэри. Ублэпіэ еджапізу якъуаджэ къыщызэlуахыгъэм 1926 — 1927-рэ илъэс еджэгъум чахьи, 1929 - 1930-рэ ильэс еджэгьум дэгьу ежделения якіэлэегьаджэ къыщытхъуи, иегъэджэн лъигъэкІотэн фаеу ятэу Къанэ къыриІуагъ. Зэрысын иІэмэ, Гъобэкъуае иилъэсибл еджапІэ чІахьэмэ лъэшэу дэгьугьэу ыльытагъ. Джащ тетэу, яІахьылэу Гъобэкъуае дэсмэ адэжь ятэ ыщи, еджапІэм ДышъэкІ чІигъэхьагъ ыкІи дэгъу дэдэкІэ 1930-рэ илъэсым къыухыгъ. ГъэблэІо-гъэблэшъуагъ илъэсыр. А лъэхъаным еджапІэхэм кІалэхэр ащагьашхэщтыгьэх, ащ Іофыр нахь псынкіэ къышіыщтыгьэ. Къоджэ илъэсибл еджапІэр къызеухым, ДышъэкІ емыхъырэхьышэжьэу кІэлэегъаджэхэр къызыщагьэхьазырырэ Адыгэ кІэлэегъэджэ училищым чІэхьанэу рехъухьэ ыкІи ар егъэцакІэ 1934-рэ илъэсым. Мы еджапІэм литературнэ-творческэ кружокэу -жен елеіх неішфоім меспытеін гъурэу, тхэныр зикlасэр лъэшэу фэчэфэу хэлажьэу регъажьэ. Ащ къыдигъэкІыщтыгъэ дэпкъ гъэзетми, Іэпэрытх журналэу «Апэрэ лъэбэкъу» зыфи-Іорэми, хэку гъэзетэу «Колхоз быракъыми» ДышъэкІ иусэхэр, ирассказхэр ащыхиутыщтыгъэх. Педтехникумым ия 2-рэ курс ДышъэкІ исэу щеджэзэ, Лъэбыщэ Хьазизэ хэку гъэзетым «Тикlалэмэ атхыхэрэр» ыloy къыхиутыгъагъэм дэгъоу ар зэреджэрэм дакloy, литературнэ кружокым июфшіэни хъупхъэу, чанэу зэрэхэлажьэрэр къыщыреІотыкІы.

ИшІэныгьэ, изэхэшІыкІ зэрахахъорэм адыригъаштэу, иІофшІэнхэми нахь зарегьэушъомбгъу ДышъэкІ. КІэлэегъэджэ практикэр якъуаджэ щихьынэу Аскъэлэе еджапІэм ДышъэкІ загъакіом, кіэлэ егъэджэн Іофым къыщымыуцоу, литературнэ кру жоки щызэхещэ. Ащ иІофшІакІэ хэку гъэзетэу «Колхоз быракъым» къырагъахьэ. А лъэхъаным ДышъэкІ ригъэджагъэхэм ащыщэу Тхьаркъохъо Мэджыдэ, Шъхьэлэхъо Асхьад, Тхьаркъохъо Юныс, Еутых Юсыф аlохэу зыщызэlукlэхэрэм дахэкІэ, гуфэбэныгъэкІэ бэрэ агу къэкІыжьыщтыгъэ ДышъэкІ, къафиlотыкlыщтыгьэп шlугьэу, дэхагьэу къадызэрихьэщтыгьэхэр.

Адыгэ кІэлэегьэджэ училищыр ДышъэкІ къыухи, ячылэ еджапІэм щыригьэджэнхэу къызегьэзэжьым, джыри нахь ишъыпкъэу имурадхэм зафигьэзагь.

КІэлэегъаджэу Іоф зишІэрэм ыкІи общественнэ Іофыгъуабэу еджапіэми къуаджэми ащишіэхэрэм адакіоу, кіэлэціыкіухэм ягульытэ, язэхэшІыкІ зыкъаригъэІэтэу литературнэ кружокым щадэлажьэ, усэхэр, рассказхэр жэрыІокІэ зэхарегьальхьэх, къарегьэІотэжьых, Іоф адарегьашІэ. Ащи къыщымыуцоу икІэлэеджакІохэм щысэ зэрафэхъунэу ежь ышъхьэкІи гъэпсэф имыІэу илитературнэ-творческэ Іоф дешІэ. А лъэхъанхэр ары «Хьазрэт большевик» зыфиlорэ повестым Іоф зыщыдишІагьэри. МэкъумэщышІэ кІалэу Хьазрэтыр пщылыпіэм итэу, уцуи гъэпсэфи имыІэу чэщи мафи мэлажьэми, ышхыни щыгьыни зэримыцыкіу щэфыгъ» (Лъэустэн Ю. игъусэу) ыкІи «Естествознанием реджэнхэу тхылъ ІэпыІэгъу. УблэпІэ еджапІэм ия 3-рэ класс пай» (Хъунэ М. игъусэу) зыфиюхэрэр Тыгъужъ Дышъэк адыгабзэкІэ зэредзэкІыжьых.

Гъэзет Іофым дакІоу литературнэ-творческэ ІофшІэнхэми зэпыу имыІзу ДышъэкІ адэлажьэ. Усэхэр гъэзетым къыщыхеутых: пшысэр зылъэпсэ пщынальэу «Къуижъыемрэ иныжъ зэшиблымрэ», усэхэу «ШІу слъэгьоу, къуаджэу сикlас!»,

ТЫГЪУЖЪ ДЫШЪЭКІ КЪЫЗЫХЪУГЪЭР ИЛЪЭС 95-рэ ХЪУГЪЭ

ШІугьэмэ зэльячьэхэу хэгьэгум зэльитхэу» къегьэльагьох. «ГъучІ пкъэу пытэу» лэжьэкІо жъугъэхэм акіочіэ зэхэлъкіэ хабзэр агъэпсыгъэу, сыд фэдэрэ пый къыфежьагъэкІи зэщимыгъэкъонэу щы ак Іэр ыпэк Іэ

«Сыоджэ, Родинэр» зыфиюрэ усэм гушхуагъэ хэлъэу усэкІо ныбжыыкІэм къыщею: «...Октябрэ мазэм сэри сыкъэхъугъ... Ныбжырэ ныбджэгьу тызэфэхъугь». Ны-ты шІульэгьу ихэгьэгоу ыгум фыријэр ријонэу усэкјо ныбЦІыфыкІэм ыкІуачІэ ины хъугьэ, иамалхэм заушъомбгъугъ джары идейнэ-художественнэ гъэпсыкІзу поэт ныбжьыкІзм иусэхэм яІэр.

Хэгъэгум илъфыгъэхэр шlульэгьу ин афыриlэу, зэныбджэгьу кІасэхэу, янасып гъунэнчъэу, ыгьашІохэу ыпІугьэх. Ахэм зэу ащыщэу, лирическэ героим дзэ къулыкъур ыхьызэ, иныбджэгъу къыфитхыгъэмэ япэгъокІзу ыгу жьыхэу гъэпсыгъэ усэр. Тыркуе гъунапкъэм усакІор Іут. Письмэу ныбджэгьум къыфитхыгъэм иджэуапэу фитхыжьырэм усакІом къыщеІо:

«Хымэ къоджэ шlуцlэхэр Къушъхьэмэ къахэплъых, Хьадэ къыдамыхэу Зы мафи блэмыкі...»

Гъунапкъэм ыкІыб гъыбзэ гухэкІ макъэу къыщыІухэрэм гур агъэузы. ЗыкъызэригъэзэкІэу ежь ыкІыбыкІэ къэдаІомэ, «Родинэ ныбжьыкІэр СакІыбы щыкъал» — игушхуагъэ къыхэщэу къelo усакlом.

Гугъэ нэфхэр, гугъэ инхэр иІагьэх ДышъэкІ. Дзэ къулыкъур къыухэу къэк южьымэ иусэ тхыгъэхэр, повестэу «Арик» зыфиюорэр къыдигъэквынхэ имурадыгъ. Ау пый мэхъаджэм къытишІылІэгьэ заом имэшІо лыгьэ а гугьэ нэфхэр хэстыхьагъэх. Зигъонэмыс кlалэм итхыгъэ тхьапэхэм ащыщ горэм къыщею: «...Гъэтхэпэ маз, 1942-рэ илъэс. Джыдэдэм зытэгьэпсэфыгу. ТшІуабэ шІэу тежэ пыим тызезэощтым, Къырым ичІыгу дышъэ мэшІотхъуабзэм елыпкІэ. Ар плъэгъоу ущысыжьын плъэкІырэп, пый жъалымыр пщытІэ пшІоигьоу охъу. Тидзэхэр ыпэкІэ льэкІуатэх, пыир зэкІэкІо. Джы ахэм къагурыІожьыщт къыттекlонхэкlэ alэ зэрэкlакор. Сыд хъугъэкlи шъугу шъумыгъэкІод!..

Заом зыми тыщымыщтэжьы тешІы. Жьыр зэІибзымэ, кІэшъуикІызэ, талъэныкъокІэ пуд пчъагъэ хъурэ снарядыр къэбыбы... Тащыщыбэ сенэгуе мы чІыпІэм щыфэхынкІэ, ахэм сэри сащыщын фае. Ау хьадэгъум сыщыщтэрэп, сикІэсэ Хэгьэгур! О сэркІэ ульапІ, семыхырэхышэжьэу сищыІэныгъи пфэстыщт...». НэмыкІ письмэм къыщетхы: «...ЧІыунэхэм тачІэс. ЧІыгури ошъогури нэмыцхэм аlыгъыгох. Топыщэхэмрэ бомбэхэмрэ ашъхьамысхэу къыттыратакъох. ТызычІэс чІыунэхэр къызэхакъутэхэуи къыхэкІы. Къырым ичІыгу мэшІо лыгъэм зэлъиштагъ. Ау щытми, тэ тыкъащтэрэп. Фашизмэм гухьэ-гужъэу фытиІэр нахь къызэкІэблэ. Пыим шІу едгъэхьырэп. Тыжэхэхьэшъ, утын лъэшхэр етэхых. Гъэры ташІын зэрамылъэкІыщтымкІэ шъусэгъэгугъэ... Къырым щыфэхын къытхэкІынкІи хъущт. Ау хьадэгъум сыщыщтэрэп. Уихэгъэгу пае уфэхыныр лыузэп! Совет хабзэм сыригъэджагъ, гъэсэныгъэ къыситыгъ: сыкіэлэегъадж, сыжурналист. Саукіыгьэми, льапіэу ахэм сихьадэгъу къафыдэкіышт...

Къырым ишъофхэр нэкlых. Фашистхэр зыдэхьэхэрэ станицэми, къуаджэми жъалымагъэхэр ащызэрахьэх. Унэ псау гори тапэ къифэрэп. А зэпстэури гитлеровцэхэм ядгьэпщыныжьыщт. Тэ зи тщыгъупшэщтэп!». Гугъэ инхэр, гугъэ дахэхэр, гухэлъгупшысэ фабэхэр зиlэгъэ Тыгъужъ ДышъэкІ 1942-рэ илъэсым гъэтхапэм и 20-м фашистхэм Къырым щязаозэ, илъэс 24-рэ нахь ымыныбжьэу лІыхъужъэу зэуапІэм щыфэхыгь.

ШЪХЬЭЛЭХЪО Абу.

TACKIO, TEEKIOT TACKIO, TEEKIOT

гъотылІэжьхэу зэрэщыІагъэр, нэужым изэхэшІыкІ къэущи, тетыгьо зиІэхэм жъалымагьэу зэрахьэрэм запиІэтэу къежьи, шъхьафитныгъэ банэм игъогу зэрэтеуцуагъэр игъэкІотыгъэу лъэныкъуабэхэмкІэ къырегъэлъэгъукІы. Повестыр ытхы зэхъум революцием илъэхъан къуаджэм щыхъугъэ-щышагъэхэр зыльэгьугьэхэм заlуигьакlэщтыгь, дехоатыфо е е охшенеахем къаригъэІуатэщтыгъэх, ытхыщтыгъэх, щыбзэ нэдым ахэр кІигъэкІыхэзэ ыутхындзыщтыгьэх. Гулъытэ чан, кІэгъэкІ ин иІэхэу лъэныкъо пстэуми гъунэ алъифыщтыгъэ. Попэн хъумэ, сабыигъэми, творческэ амал гъэшІэгъон зиІэ тхакІо адыгэ литературэм къызэрэхахьэрэм имэкъэгъэlугъ ДышъэкІ иапэрэ повесть. ЩыІакІэм кІэу хэхъухьэхэрэр, къоджэ щыlакlэм шlум фэгъэхьыгъэу зэхъокІыныгъэ жъугъэхэр зэрэхэхъухьэхэрэр къизыІотыкІырэ статьяхэр, усэхэр гъэзетым къыхеутых, чанэу, хъупхъэу, ригъаджэхэрэм, ныбжьыкІэ пстэухэм щысэ афэхъоу и юфш энхэр Дышъэк І егъэцакІэх. А лъэхъанхэм ІофышІэ ныбжыкІэхэр гьэсэгьэнхэм, пІугьэнхэм инэу анаІэ атырагьэтыштыгъэ. Ичаныгъэ-инэутхагъэкІи, об-

щественнэ пшъэдэкІыжьэу иІэхэр зэригъэцакІэхэрэмкІи ДышъэкІ зыхэтхэм къахэщыщтыгъэ. Илъэсрэ кІэлэегъаджэу якъоджэ еджапІэ Іоф щишІагьэу, 1938-рэ илъэсым хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» Іоф щишІэнэу ащэжьы. Джащ щегьэжьагьэу илитературнэ-творческэ ІофшІэни егъэлъэшы. Ащ дакloy, иусэхэми темэу къаlэтырэр нахьыбэу, нахь ІупкІэхэу джэмэкъэ лъэш ахэlукlэу егъэпсых. Ащ ишыхьатых а лъэхъаным гъэзетым автор ныбжыкІэм къыщыхиутыгъэ усэхэр: «Сыоджэ, Родинэр», Теуцожь Цыгъо ехьылІэгьэ усэу «ШІу тлъэгьоу, тиашуг», «Кавказыр къэкІэжьыгъ» ыкІи ахэм анэмыкІхэри.

ДышъэкІ гульытэ ІупкІэ зэри-Іэр, жэбзэ дахэ зэрэІулъыр, литературэм хэшІыкІ зэрэфыриІэр нафэ къашІыгъ иапэрэ Іофшіагьэхэм. А льэхъанхэм урысыбзэм къыращызэ адыгабзэкІэ бэ зэрадзэкІыжьыщтыгьэр. АщкІэ гугъапіэ зыфыряіэ ныбжьыкіэхэр а ІофшІэным хащэщтыгьэх. А кІочІакІэхэм зэу ащыщыгь Тыгъужъ ДышъэкІи. Джащ тетэу, В. Короленкэм итхылъэу «КІэлэ«Тикъуадж» ыкІи ахэм анэмыкІхэр.

1939-рэ илъэсым Дышъэк дзэ къулыкъум ащагъ. А лъэхъаным ДышъэкІ иусэ тхын зэпигъэугъэп. Дзэм къулыкъу щихьызэ, ытхыгъэмэ ащыщых патриотическэ гупшысэ куу зыхэлъ усэхэу «Къеблагъ, илъэсыкіэу тильапі», «Къэдаіу, сишьэогьур» ыкіи нэмыкі усэ шІагьохэри.

ЩыІэкІакІэм изытет нахь ІупкІэу, нафэу къыригъэлъэгъукІынымкІэ усакІом зэгъэпшэнзэпэгъэуцуныр игъэкІотыгъэу ыгъэфедэзэ, нахьыпэрэ дунэежъым изытет шыкіэ-гъэпсыкіэхэр къырегъэлъэгъукІых, шІугьэ кІуачІэу пхэлъыр къегъэущы, къеlэты, ем упэуцужьынэу, пкlуачІэ къыхьыщтымкІэ шІу пшІэным укъыфеІэты. Нахьыпэрэ дунэежъыр, джащ фэдэ шіыкіэгъэпсыкІэхэр ыгъэфедэхэзэ, усакІом тынэгу къыщыкІегьэуцох «Тикъуадж» зыфиюрэ усэм. Зичыгухэр хэкитэкъупюхэу, зигубгъохэр цІыраукІыпІэхэу, «лэжьыгъэр щымыlэу, гугъэр щыкІырэу» зэрэщытыгьэр чъыІэчъы в у пирическо героим ыгу къэкІыжьых. Ау щыІэныгъэр зычІыпІэ ичъыхьагьэу щытэп, уахътэр зэокіы, щыіакіэм зехъожьы, лъэхъаныкІэм къуаджэм исурэти зехъожьы: нахьыпэм, усакіом зэриюу, «бгъэны псыуцыр итехъонэу, бжьэматэм фэдэу зэтесэу, тыгъи темыпсэу, мэзэхэ шіункіым ычіэгьы чІэсэу» щытыгьэм, джы хэхъоныгъабэ ышІыгъэу, щытхъушхо пыльэу, льэшэу хэхьуагьэу, гьэбэжъу къуаджэ хъугьэу, «тенэчышъхьэ хьаблэу, унэгъо фэшІыгьэу чылэм зеубгьу»

Гугъэ ин, гугъэ дахэ яІагъ цыф жъугъэхэм. А гугъэ нэфхэр усэкІо ныбжыкІэми зыди-Іыгьыгьэх. Ахэр иусэхэм къащыриІотыкІыгъэх. Икъуаджэ нахьыпэм ищыІэкІагъэр гур ыгьэузэу зэ къырегьэльэгьукІы, зэ лъэхъаныкІэм къоджэ щыІакІэр зыфэдэ хъугьэр — тыгьэнэбзыим зэлъигъэнэфэу, гушІощхы макъэр къыхилъэсыкІэу къегъэлъагъо. «Титыгъи нэфынэу, насыпыр ыпхъэу, Хъопсэгъо ІэшІухэр тыгумэ къарилъхьэзэ, зэфэдэу къыттепсэу къытфыкъокІыгъ...». Ары, пщылІыпІэм къикІыжьыхи, цІыфхэм жьы къащэжьыгъ, усакloм зэриloy, «Сэщ фэдэу кІэлакІэу о къыбдэхъугъэм.

Ягухэлъ плъырхэр гупшысэмэ атечъыхэу,

жьыкіэм къырещажьэ, ыгукіэ фэбагьэу ащ фыриІэр ыбзэгу икъоу къыфаюрэп:

«Сыгу фабэу о къыпкІэры-

Сатырэу гуІэзэ ытхырэр Щытхъушхо льагэу о уиюр Икъоу ыютэн ылъэквырэпышъ мэгуlэ»

 elo усэкІо ныбжьыкІэм ыгу ихъыкІырэр къыддигощызэ. УсакІом зыдешІэжьы. лъфыгъэ фыщытыкІзу и Родинэ къыфыријэр, ар щыгъупшэрэп сыдигъуи, арышъ, pelo:

«Шъыпкъэныгъэу сиюр оры къысэзытыгъэр, КІуачізу сиізри о зыр ары

къысхэзылъхьагъэр». Ащ фэдизыр къыфэзышІэгьэ

и Родинэ усакІор фэшъыпкъэщт, зышъхьамысыжьэу фэбэнэщт: «О уимурад, Родинэр, сэ

сиакъылэу, О уиюшэ льапюр сэ сыгьэу, Гъусэ пытэу гъунапкъэм

Іутым сыгоуцон, Уишъэо піугьэмэ зы льэп-

къы пытэу сахэуцон, Народым ищытхъу льагэу

Іэтыгъэу сІыгъын!» тычтыный праводения пра пытэ дзэкІолІ ныбжьыкІэм реты и Родинэ. Ар ышъхьэкІи ыпсэкІи къегъэшъыпкъэжьы... ЦІыфхэм ягьашІэ къиныбэ зэрэщащэчыгьэр, хьазабыбэ зэращыпэкІэкІыгьэр усэкІо ныбжьыкІэм иусэу «Дунаикіэр тэгьэпсы» зыфиюрэм къыщыреІотыкІышъ, тапэкІэ дунаир зыфэдэ хъущтым гугъэ дахэу, гугъэ нэфэу фыриlэхэр къепчъых. МэкъумэщышІэм илэжьапІэр «унэпІэ щизым» къырамыгьэхьоу, псышъугьэ чІыпІэр Іахькіэ къыфагъазэзэ», «чіыфэм рикІыкІэу, Жъалымэгъэ щыІакІэр» ыкіыіу итыгь. Ау лэжьэкіо ціыфхэм акlуачІэ зэхаугьуайи, зычы-

зыпчэгъу зашІи, «Гъучіы льэхьоу льэтхым тельыгъи,

Бжьы онтэгьоу пліэіум илъыгъи, Зэпигъэтэкьоу зэкьош

кlvачІэм. Щы Іэк Іэжъ мэзахэр зэхакъутагъ».

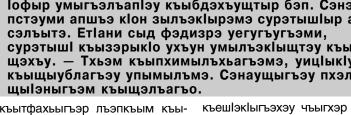
ШыІэкІэ шъхьафитэу агъэпсыгъэм ишІуагъэкІэ, усакІом къызэриloy, «Гъыбзэ усыни, бзэ фимытыжьыни тикъэрал ныбжьыкіэ имыіэжьхэу» щыіэкіакіэр тихэгьэгу щагьэпсы. ЩыІакІэм зэхъокіыныгъэу хэхъухьэрэр бэ: тицІыфхэм джы «Хы чІэгъи, ошъуапщи, Щылыч бгъашхъохэр щызэрафэ, Пщагьоми пхырэчъых, Темыры мылыми тетІысхьэх».

ИгупшысэхэмкІэ тызэфещэ

Сыд фэдэ сэнэхьат къыхэпхыщтми, узыфэгъэзэгъэ Іофыр умыгъэлъапізу къыбдэхъущтыр бэп. Сэнэхьат пстэуми апшъэ кіон зылъэкіырэмэ сурэтышіыр ахэсурэтыші къызэрыкіо ухъун умылъэкіыщтэу къысщэхъу. — Тхьэм къыпхимылъхьагъэмэ, уиціыкіугъом къыщыублагъэу упымылъмэ. Сэнаущыгъэу пхэлъыр

зэрегоуагъэр Асхьад сурэтхэмкІэ къытигъашІэ шІоигъу. Адыгэ фольклорым, литературэм къа-СыкъызытегущыІэрэ сурэтытыгъэ ліыхъужъхэу титхакіомэ шІыр тиадыгэ шъолъыр щызэтызыщагьэгьозагьэхэм, нарт эпольашіэ. Синыбджэгьушіумэ ащыщ, сым, псым ычІэгьы хъугьэ къуазы чылэм тыкъыщыхъугъ. Маджэхэм яхьылІэгьэ къэбархэм, мый Асхьад Къадырбэч ыкъор хъугъэ-шlагъэхэу нахьыжъхэм къаІотэжьхэрэм, фэшъхьафхэм ицІыфыгъэкІи, исурэтхэмкІи дэясурэтхэмкІэ Асхьад цІыфмэ гьоу сэшІэ. Анахь гьэшІэгьонэу Асхьад дэслъэгъурэр емызэщэу адэгущыІэу сэльытэ. иІофшІэн зэригьэцакІэрэм дакІоу

СурэтышІыр скульптор саугъэтхэм яшІын пылъ, ІофшІэгъэ 15-м ехъу къысигъэлъэгъугъ. А. Мамыир зыщыпсэурэ Джаджэм дэсыгьэ цІыфхэр зэригьэшІагьэх. Хэгьэгу зэошхом щыфэхыгьэхэм ясурэтхэр джыдэдэм къэгущыІэщтхэм фэдэх. Букрименкэр партизан отрядым икомиссарыгь. Янэу къэзылъфыгъэм имыжъосын уеплъы зыхъукІэ, псэ пытэу къыпщэхъу, ІапэкІэ унэсы пшІоигьу. Сурэтхэм купкlэу яlэр цlыфхэм нахьышюу альы!эсыным фэш! къэгъэлъэгьонхэр зэхищагьэх.

Тарихъыр шъыпкъэм тетэу къызэрэгурыІорэр иІофшІагьэхэм къајуатэ. Москва, Мыекъуапэ, Адыгэкъалэ, Самарэ, нэмыкІхэм А. Мамыим исурэтхэр къащигъэльэгьуагьэх. Зэнэкьокьухэм щытхъуцІэхэр къащыдихэу къыхэкІыгъ. ХьакІэщэу ищагу дэтым

УНЭГЪО ТАРИХЪ

къешІэкІыгъэхэу чъыгхэр щигъэтысыгъэх. ХьакІэщыр дэхэфэшІ къодыеп — зэlукlaпlэу бэмэ афэхъугъ. Сурэтэу ышІыгъэмэ ащыщхэр зэхахьэм хэлажьэрэмэ шІухьафтын афешІых. Псыдэфыеу ыгъэпсыгъэм, фэшъхьафхэм щагур къагъэдахэ.

шіэжь зиіэм хьакіэщым къэбарэу къыщиІотэн ылъэкІыщтыр макlэп, — elo A. Maмыим. — СэгушІо цІыфхэр садэжь къызэрэкІохэрэм фэшІ.

Исэнэхьат, игупыкі...

Псым ычІэгьы хъугьэ къуаджэу Шыхьанчэрыехьаблэ А. Мамыир 1949-рэ илъэсым къышыхъугъ. ИсэнэхьаткІэ агроном. Адыгэ Республикэм мэкъу-мэщымкІэ изаслуженнэ ІофышІ, Урысыем исурэтышІхэм я Союз хэт, ЮНЕСКО-м искусствэхэмкІэ идунэе ассоциацие аштагь. Илъэс 40-м нахыбэрэ Іоф ышІагь, щытхъуцІэу къыфаусыгъэхэм бэрэ къатемыгущы Іэрэми, ипшъэрылъхэр сыдигъуи дэгъоу ыгъэцакІэщтыгъэх — ащ сэ сыщыгъуаз.

Асхьад ятэу Къадырбэч колхоз тхьаматэу зыщэтым хъызмэтшІапІэр пэрытхэм ащыщыгь. Янэу Тебати колхозым Іоф щишІагъ. Заор, гъаблэр, илъэс къинхэр ищыІэныгъэ щызэблэкІыгьэх. ИкІалэхэу Юр, Абрек, Асхьад лъэхъэнэ хьылъэм къыхищыжьыгьэх, ыпјугьэх.

ПчыхьалІыкъое гурыт еджапІэу Советскэ Союзым и ЛІыхъужъэу Нэхэе Даутэ ыцІэ зыхьырэр Асхьадрэ сэрырэ къызэдэтыухыгь. Апшъэрэ еджэпІэ зэфэшъхьафхэм тачІэхьагъ. Асхьад агроном сэнэхьатыр Краснодар щызэригъэгъоти, Белгород хэкум Іоф шишІэнэу агъэкІуагъ. Нэужым Адыгеим, Краснодар краим исовхозэу «Каневскоим» иагроном шъхьа ву, директорым игуадзэу илъэси 5-м нахьыбэрэ Іоф ащишІагь. Мыекъуапэ щылажьэуи къыхэкІыгъ. Анахьэу къыхэзгъэщынэу сызыфаер синыбджэгьоу Мамый Асхьад игупыкІ ары.

Чылысэу Джэджэ районым щашІырэм, сэкъатныгъэ зиІэхэм, заом ыкІыб щылэжьагъэхэм мылъкукІэ шІушІэ ІэпыІэгъу аритыгъ. Шэуджэн районым ит интернатми ишІуагьэ ригьэкІыгь. Абхъазым имэкъумэщышІэхэм, Крымскэ псыр къызыкІэом тхьамык аго моста цыфхэм якъин адэзыІэтыгъэмэ Асхьад ащыщ. Хэгьэгу зэошхом иветеранхэм сурэтхэр аритыгьэх. ИхьалэлыныгъэкІэ Джэджэ районым шашіэ. лъытэныгьэ къышыфашІы. Лъэпкъхэм языкІыныгъэ ишІушІагьэхэмкІэ егьэпытэ.

Сшіогъэшіэгъоныр макіэп

ГъашІэм ныбджэгьоу щыуиІэм

игьэхъагьэхэм уарыгушхон фаеу сэльытэ. ДахэкІэ сехъуапсэуи къызэрэхэкІырэр сыушъэфырэп. ИгупыкІ гъунэ имыІэу слъытэзэ, сурэтэу ышІыхэрэм сшІогъэшІэгъонэу сяплъы. ЩыІэныгъэм къыхихыгъэ сурэтхэм садэгущыІэ сшІоигьоу уахътэ бэрэ къысэкІу. Адыгэмэ хьадэр зэрэдахырэр, дунаир зыхьожьыгьэр аужырэу зэрагъэкІотэжьырэр ахэр сурэт пшІынхэр ІэшІэха?

Псым ычІэгь хъугъэ къуаджэм дэсыгьэхэм ягупшысэ къинхэр сурэтымкІэ къыриІотыкІын елъэкІы. Асхьад иІэшІагъэхэм рэхьатэу сяплъын слъэкІырэп, нэпсыр зэслъэкІэхызэ илъэс чыжьэхэр сынэгу къыкіэуцох. ЦІыфым ыгу ихъыкІырэр сурэтымкІэ къыриІотыкІыным фэшІ чэщ мычъыеу Асхьад рихырэр зыфэдизыр сшІэрэп. Ащ къызэрэсиІуагьэу, сурэтым фемыжьэзэ игупшысэхэр зэрегьафэх, щыІэныгъэм гукІэ зыфегъазэ. Тарихъым къыпкъырыкІызэ шэн-хабзэхэр чІэтымынэнхэм тыфещэ.

Унагьом инасып зыдилъэгьужьыныр сыд фэдэу гушІуагьуа! Асхьадрэ ишъхьэгъусэу Мули-Іэтрэ кІэлищ зэдапІугь. Оскар юрист сэнэхьатыр къыхихыгь, Валерэ бизнесым пыщагъ, Эдуард Адыгэ къэралыгьо университетыр къыухыгъ. Мы мафэхэм Мамый Асхьад имэфэк хигъэунэфыкІыгь. Сэ гъэзетымкІи сыфэгушю сшюигъу. Игухэлъышухэр къыдэхъунхэу Тхьэм сыфельэlу. Опсэу, Асхьад. Бэгьашlэ

КЪЭДЭ Мухьдин.

Тарихъыр къызэрэгуры Іорэр

Мамый Асхьад.

чэщи мафи имыІэу ренэу искус-

ствэм зэрэпыльыр, иІэпэІэсэ-

нэу сурэт 1000-м ехъу А. Ма-

-еалефик дехеставшфоПУ. И минм

хьыгьэхэр къэлъытэгъуае къыс-

щэхъу. Хэгьэгу зэошхом, тыкъэ-

зыуцухьэрэ дунаим идэхагъэ

яхьылІагъэхэр хэушъхьафы-

кІыгъэх. Уяплъызэ зыгорэхэр

япхьылІэ пшІоигъоу гупшысэ

купхэм узэлъакlу.

Джырэ уахътэм къыгъэлъэгьо-

ныгъэ зэрэхигъахъорэр ары.

Адыгэмэ ятарихъ. Урыс-Кавказ заор — ахэри темэу ыштагъэмкІэ зэгъэкІугьэх. Лажьэ ямы-Іэу адыгэ тхьапша зэо хьылъэхэм ахэкІодагьэр? ТхьамыкІагьоу

Шапсыгъэ лакъоу Шэрэліхэр Кавказ заом ыуж я 19-рэ ліэшіэгъум хэкур зыбгынагъэхэм ащыщых. НепэкІэ Тыркуем ШэрэлІ унэгъо шъитІу фэдиз щэпсэу. Тыркуем ис ШэрэлІхэр зытекlыгъэхэр 1859 — 1866-рэ илъэсхэм адэжь хэкум икІыжьыгъагъэхэу Хьадж Хьэсан, Хьадж Бэчыр, Хьадж Шъалихь арых. Шъалихьэ Тыркуем щыІэу хьаджэ кІогьагьэ. Хьадж Хьэсанэ пъэсапъэу щытыгъ, тыркубзэкІэ тхакІи еджакІи дэгьоу ышІэщтыгь. Хымэ хэгьэгум медрысым кІэлэегъаджэ ыкІи тхэкІо (каллиграфия) сэнэхьатхэр щызэригьэгьотыгьагьэх. КІэлэегьэджэ Іэпэ-Іасэм лъытэныгъэшхо къыфашыщтыгьэ, ыціэ араб гущыіэу «Эвлия» («Тхьэм иныбджэгъу» къикІырэр) зыфиІорэр пагъэуцощтыгъэ. Хьадж Хьэсан икъэ къалэу Чарщамбам щыІ, къэхалъэу зыдэльым ыцІэр Гевджэли, исаугъэт тетхагъ «Черкес Хьадж Хьэсан» ыІоу. ЧІыпІэу Кеклюк-

Шэрэлі ліакъор

кой Хьадж Хьэсанэ ихьаблэкІэ нэужым еджагьэх.

Зэшищэу зигугъу къэтшІыхэрэм къатекІыгьэх джы Тыркуем ис Шэрэліхэр зэкіэ. Псэупізу апэ яІагьэр Сартлак (Темурлу). Чыпіэр темэныльэу щытыгь, ущыпсэуным тегьэпсыхьэгьагьэп. Хьадж Хьэсанэ ихьатыркІэ къалэу Самсун, ащ къыпыщылъ чІыпІэу Чаршамба, къуаджэу Кеклюккой псэупіэу Шэрэліхэм къыхахыгьагьэх. Къуаджэр щэу зэтеутыгь: Богьохьабл. Зэкэркъохьабл ыкІи АкІэгъухьабл. Джырэ уахътэм Кеклюккой чІыпІэм унэгъо 45-рэ щэпсэу, мыхэм ащыщэу пшіыкіутіур Шэрэліых.

ШэрэлІ зэшхэм унагъохэр яІагъэх. Хьадж Хьэсанэ зы пшъашъэ иІагъ. Хьадж Шъэлихьэ-ефэндым кІэлищ иІагъ. НэбгыритІури (Якъубэрэ Ахьмэтрэ) апэрэ дунэе заом (1914 -1918-рэ илъ.) хэкІодагьэх. КІалэу къэнагъэм ыцІагъэр Аюб (Эюп). Ащ зы пшашъэ къыкІэныгь, ыцІагъэр Зурет. Якъубэ кІэлитІу иІагь: Хьадж Исарэ (Кублэ) Исхьакърэ (Хьаног). Ахьмэт зы пшъашъэ иІагъ, ыцІагъэр Налмэс.

Хьадж Бэчыр 1912-рэ илъэсым идунай ыхъожьыгъ. Ащ пшъашъэрэ кlалэрэ иlагъэх. Икlалэу Ибрахьимэ лъфыгъиплІ иІагъ: Исмахьил, Мэсут, Эсхьат, Хьадж Идрис. Исмахьилэ апэрэ дунэе заом 1915-рэ илъэсым къалэу Эрзурум щыфэхыгъ, илъэс 15 — 16 ыныбжылгыр. Мы заом хэкІодэгъэ ныбжьык і эхэм афэгьэхьыгьэу гъыбзэу «Илъэс пшіыкlутф зыныбжьхэр» зыфиlорэр Тыркуем непи къыщаю. Идрис

1924-рэ илъэсым дзэм къулыкъу щихьынэу къеджэгъагъэх, ау ышхэр заом зэрэхэкІодагьэхэм къыхэкІэу, илъэсиплІэ къулыкъум къагъэтыгъэп.

Хымэ хэгьэгум ихэбзэ гьэпсыкІэ хыор хэтэу адыгэхэм ящыІэныгъэ рекіокіыщтыгъэ. 1934-рэ илъэсым Ататюрк иунашъокІэ Тыркуем ис лъэпкъхэм зэкІэми тырку лъэкъуацІэхэр аштэх. Шэрэліхэм тырку лъэкъоцІитІу яІэ хъугъэ, Алтай ыкІи КеклюккІэ атхыхэу рагъэжьэгъагъ. Хьадж Шъэлихь къытекІыгъэхэр Алтайхэм, Хьадж Бэчыр къытекІыгъэхэр Кеклюккхэм ахахьэщтыгъэх.

Мы уахътэм джыри адыгэхэм тэрэзэу тыркубзэр аlулъыгъэп. Къуаджэм зы ублэпІэ къэс ШэрэлІхэр ащ къыщызэеджэпіэ закъу дэтыгъэр. Щыіэныгъэм удиштэным пае шІэныгъэгъэсэныгъэр къызІэкІэбгъэхьан фэягьэ. Джащ къыхэкІэу цІыфхэм къэлэшхохэм зафагьэзагь.

Урбанизацием къыздихьыгъ зы Іофыгьо гомыІу — адыгабзэм игъэфедэн нахь макІэ хъугъэ. Шэрэліхэр къалэхэу Самсун, Истанбул, Анкара, Сивас, Бурса, Мугъла, Дэнизли ащэпсэух, ащыщхэр Германием, Америкэм кІожьыгьэхэу арысых. НыбжьыкІэхэм яшІэныгьэхэм колледжхэм, университетхэм ащыхагъахъо, сэнэхьат зэфэшъхьафхэр зэрагьэгьотых. КІэлэегьаджэхэр, Іазэхэр (врачхэр), юристхэр, инженерхэр, экономистхэр, чІыгулэжьхэр Шэрэліхэм ахэтых. Яунэгьо хъызмэт зэгьэзэфагь, пхъэшъхьэ-мышъхьэхэр къагъэкІых, унэгьо былымхэр аlыгьых. Непэ нахыбэр зыщыпсэухэрэр къуаджэхэу Кеклюккой, Дуракбашы (Дарбогъаз), Кызылот, Мэлик, Алчакязы, Кумджагьыз, Тургутлу. Хьадж Бэчыр иунэжъ Кеклюккой джыри зэрэдэт. Илъэс рэугъоих. ЗэхэщакІор Хьадж Идрис икlалэу Ибрахьим, лакьом фэгъэхьыгъэу бэ ащ къыІотэнэу ышІэрэр. ЗэІахьылхэм гукьэкІыжьхэм зараты, непэрэ мафэм,

апэкІэ къикІыщтым рэгущыІэх, зэрагъэзафэ. Зы нэбгыри зэрэадыгэр щыгъупшэрэп, къакІэхъухьэрэ сабыйхэми мы гупшысэр пытэу ахалъхьэ.

Сэ сы Шэрэлі, Хьадж Иса (Кублэ) икІалэу Чэрим сятэр. сызинысэхэр Бажьэх, псэупІэу Рэйхьанлы щыщых. Сишъхьэгъусэ ыцІэр Бажьэ Иляс — Кая, типшъашъэ ыціэр Гущэф. ТшъхьэкІи тыгукІи хэкум къэдгъэзэжьынэу сыдигъуи тыфэягъ. 2007-рэ илъэсым тишІоигьоныгьэ къыддэхъугъ. Сшыпхъунахьыжъ, Минэ, тарихъымкіэ кіэлэегъэджагъ, адыгэ гупшысэр лъэшэу зыди-Іыгьыгь. Адыгэ льэпкъым, ШэрэлІ лІакъом апылъ къэбархэр сыдигьокІи ыугьоищтыгьэх, зэригьашІэщтыгьэх, зэригьэзафэщтыгьэх. Минэ идунай ыхъожьыгъэми, ихъарзынэщ енэгуягьо Шэрэліхэм е инетыпеты ажешк

ШЭРЭЛІ-БАЖЬЭ Хьатиджэ. Сурэтхэм арытхэр: Шэрэлі Чэрим (сят), Шэрэлі ліакъом изэхэхьэгъу сурэтыр щытырахыгъ.

Ишіушіагъэкіи, инэплъэгъу фабэк и Къытхэтыщт

(Апэрэ нэкІубгьом къыщежьэ).

Нурбый, Хьодэ Адам, КІарэ Мурэтэ Чэпай ары.

Андзэрэкъо Чеслав, Лъэпшъ, Нэгъэплъ Аскэр-Шъхьаплъэкъо ГъучІыпс, бый, Беданэкъо Нихьад, Едыдж Батырай, Чэмышъо Нэпсэу Нихьад, нэмыкІхэу Гъазый, КІуращынэ Аскэр- театрэм щытлъэгъухэрэм бый, Стіашъу Юр, Ліыин ягумэкі зыфэгъэхьыгъэр

ГукъэкІыжьхэр

— ЦІыф дэгъугъ, згъэныбджэгъущтыгъ. ЧІэнэгъэ ин тшІыгъэу сэлъытэ, — ею шіэныгъэлэжьэу, тхакІоу Бысыдж Мурат.

<u>Исупэ Аслъан —</u> Грузием изаслуженнэ артист, Адыгеим искусствэхэмкІэ изаслуженнэ Іофышіэшху:

- Мурэтэ Чэпай тичІыпІэу Лэшэпсынэ щапІугь. СыкІэлэеджакІоу ар зыслъэгъукІэ сыгушІощтыгъ. Ишэн-зекіуакіэхэм сакіырыплъыщтыгъ. Искусствэм Іоф щысшІэ зэрэхъугъэм фэшІ Чэпай ары анахьэу сызыфэразэр.

<u>Гъогунэкъо</u> <u>Мухьарбый</u> -Адыгеим и Къэралыгъо шІухьафтын къыфагъэшъошагъ, зэлъашіэрэ сурэтыші:

 Ныбджэгъушюу сиlагъ, джыри къызготэу къысщэхъу. Щытхъоу къылэжьыгъэр цыфмэ къаю зыхъукю, яни, и вахьылхэри сапашъхьэ итхэу къысщэхъу. Икъуаджэу Лэшэпсынэ зэригъэлъапІэщтыгъэр, цІыфхэм гуфэ-

бэныгьэу афыриІагьэр сэ зыми хэзгъэк lyaк lэхэрэп.

<u>Андрей</u> Синельников мыекъопэ баскетбол командэу «Динамо-МГТУ»-м итренер

— Адыгэ Республикэм культурэмкІэ иапэрэ министрэу Хьанэхъу Адам ишІуагъэкІэ Мурэтэ Чэпай нэІуасэ сыфэхъугъагъ. Спортым ар пэблагъэу щымытыгъэми, искусствэм къытегущы Іэзэ, цІыфмэ шІу афишІэ зэрэшІоигъор бэрэ зэхэсхыщтыгь. Мурэтэ Чэпае бэгъашІэ зэрэмыхъугъэр сыгу къео.

Композитор ціэрыю Нэхэе Аслъан, ІэкІыб хэгьэгумэ къарыкІыжьыгъэхэу МэщфэшІу Нэдждэт, ГутІэ Рэмэзан, дунаим щашІэхэрэ ансамблэхэу «Налмэсымрэ» «Ислъамыемрэ», Адыгеим итеатрэхэм яартистхэр, шІэныгьэлэжьхэр тэльэгьух, Льэпкъ театрэм идиректорэу Зыхьэ Мэлайчэт, артистхэр зэхэщэн Іофыгъохэм апылъых. Тхьаегъэпсэух, гур къаіэты.

Шъыгъо зэхахьэр

Мурэтэ Чэпае игъашІэ зы- нодар краим, Къэбэртэе-БэлъщыкІогьэ Льэпкъ театрэу Цэй къарым, Абхъазым, нэмыкІхэм Ибрахьимэ ыцІэкІэ щытым сы- ащ лъэужышІу къащигъэнэн зэхьатыр 12-м ехъулІэу зэхахьэр щаублэ. ЩымыІэжьым ихьадэ театрэм къычаахьи, пчэгум къырахьагъ. Адыгэ Республикэм культурэмкІэ иминистрэу Къулэ Мыхьамэт ипэублэ гущыІэ къыщыхигъэщыгъ илъэс 75-м итэу Мурэтэ Чэпай идунай зэрихъожьыгъэр.

ТшІошъ дгъэхъуныр къин къытщэхъу, — къы-Іуагъ Адыгэ Республикэм и Ліышъхьэу Тхьакіущынэ Аслъан зэхахьэм къыщыгущыІэзэ. — ЦІыф хьалэлэу, сэнаущыгьэ зыхэль творческэ юфыші у щытыгь. Адыгеим иискусствэ хэхьоныгъэ ышІыным пылъыгъ.

Адыгеим имызакъоу, Крас-

рилъэкІыгъэм ТхьакІущынэ Аслъан осэ ин ритыгъ. ЩымыІэжьым, и ахьылхэм, къыпэблагъэхэм афэтхьаусыхагъ.

Адыгеим итеатрэхэм яІофышІэхэм я Союз итхьаматэу, артист ціэрыю Зыхьэ Заурбый къызэгущыІэм, Мурэтэ Чэпай икІэлэегъаджэм фигъадэу зэригъэлъапІэщтыгъэр, упчІэжьэгъу зэришІыщтыгьэр хигъэунэфыкІыгъ. КъышІырэ рольхэм Чэпай гукІэ ахэхьан, образхэр къызэlуихын зэрилъэкІыщтыгьэр артистхэм агъэшІагьощтыгь. ЦІыфхэм ящыкІэгьэ артистэу, драматургэу, тхакюу

... Хьадэм ыпашъхьэ щысых Пэрэныкъо Чэтиб, Жэнэ Нэфсэт, Устэкъо Мыхъутар, КІу-

ращынэ Аскэрбый, нэмыкІхэри. Ахэр Чэпай деджагъэх, Іоф дашІагъ. Устэкъо Мыхъутар нэкур къызэрэушынэрэр къызыхимыгъэщыпэу Мурэтэ Чэпай дэгъу дэдэу Москва зэрэщеджагьэр, сэнэхьатэу къыхихыгьэр зэригьэльапІэщтыгьэр къы-Іотагъэх. А лъэхъаным къуаджэм кlохэзэ спектаклэхэр къызэрагъэлъагъощтыгъэхэм, мытхьаусыхэхэу ІофшІэныр нахьышІоу зэрагьэпсыщтым зэрэпыльыгьэхэр М. Устэкьом зэфихьысыжьыхэзэ, адыгэм ыгу къызэрэтеорэр, драматургым игупшысакІэ ІупкІэу къызэІуихы-

Тиреспубликэ итхакІохэм я Союз ыціэкіэ къэгушыіэгьэ Мамый Руслъан щымы!эжь Мурэтэ Чэпай ишІушІагьэкІэ Кавказым ис лъэпкъхэм, тилъэпкъэгъухэр зыщыпсэурэ хэгьэгухэм зэралъыІэсыгьэр къыхигьэщызэ, егъашІи зэрэтщымыгъупшэщтыри хигъэунэфыкІыгъ.

Къош Къэбэртэе-Бэлъкъарым къикІыгъэ купым хэт артистэу Хъыдзэдж Борисэ зэхахьэм къызэрэщиІуагьэу, Чэпай ипьесэхэм атехыгъэ спектаклэхэм игуапэу яплъыщтыгъ. Зэкъош республикэхэм чІэнэгъэшхо ашІыгьэу Р. Хъыдзэджым ылъы-

Кощхьэблэ районым иадминистрацие культурэмкІэ игъэІорышІапІэ ипащэу Хъурэ Рауф, Чэпай ичІыпІэгьоу зэрэщытыри къыдилъытэзэ, гухэкІэу Муратэхэм яІэм мэхьанэшхо ритыгь.

— Дунаим щыпсэурэ адыгэхэм, искусствэр зыгъэлъапІэхэрэм Мурэтэ Чэпай агьае, цІыф цІэрыІоу ар щытыгъ, — къы-Іуагъ, Р. Хъурэм. — ЦІыфыгъэ зэрихьэщтыгъ. Тхьэм джэнэт къырет.

Быслъымэн диным диштэрэ шапхъэхэм атетэу Мурэтэ Чэпае Лъэпкъ театрэм щагъэкІотэжьыгь, Мыекъуапэ щагъэтІы-

Къиныр къыдда Іэты

... Мэфэ заулэкІэ узэкІэІэбэжьмэ, нэгушІоу мэкъэ рэхьаткІэ къыддэгущыІэщтыгъэ Мурэтэ Чэпае ыгу къызэрэтемыожьырэр дунэе къэбар хъугъэ. Израиль, Тыркуем, нэмыкІхэм ашыпсэурэ тилъэпкъэгъухэр телефонкІэ Мыекъуапэ къытеох, щымыІэжьым иІахьылхэм къафэтхьаусыхэх.

Лъэпкъ театрэм цІыфыбэкъэкІогъагъ. УцупІэ щамыгъотэу пчъэјупэм јутыгъэр бэ. Адыгэ Республикэм чІэнэгьэшхо ышІыгъ. Ч. Муратэр къызыщыхъугъэ къуаджэу Лэшэпсынэ иурамхэм ащыщ ащ ыцІэ фаусынэу къэзыІорэмэ адетэгъаштэ. «Шъузабэхэр», «ІэнатІэм игъэрхэр», нэмык! пьесэу ытхыгьэхэр тапэкІи театрэхэм къащагъэлъэгъощтых, итхылъхэм нэбгырабэ яджэщт, рольхэр къызэришІыщтыгъэхэр агу къагъэкІыжьызэ, щысэ артистхэм тырахыщт — ащ тицыхьэ телъ. Адыгеим иартист цІэрыІоу КІыкІ Юрэ къызэрэтиІуагъэу, Мурэтэ Чэпае искусствэм фэлажьэзэ, лъэужэу къыгъэнагъэр щыІэныгъэм хэкокіэщтэп.

Спектаклэу «Дэхэбаринэ ихьакІэш» Ч. Муратэр джырэблагъэ хэлэжьагь, ролэу къыщишІыгьэмкІэ тигъэгушІогъагъ. Тхьэм нэмыкі зыми ышіагьэп зыфэдэ къэмыхъугъэ артистыр аужырэу сценэм зэрэщытлъэгъужьыгъэр...

Тхьэм джэнэт къыует, Чэпай. ЕМТІЫЛЪ Нурбый.

Зэхэзыщагъэр ыкІи къыдэзыгъэкІырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

> Редакциер зыдэщыІэр: 385000,

къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр: приемнэр:

52-16-79, редактор шъхьаІэм иапэрэ

гуадзэр: 52-49-44, редактор гуадзэрпшъэдэкІыжь зы-

хьырэ секретарыр: 52-16-77. E-mail: adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьаты-

гъэр: Урысые Федерацием хэутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтынхэмкІэ ыкІи зэльы-ІэсыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чІыпІэ гъэІорышІапІ, зэраушыхьатыгъэ номерыр ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр

OAO-y «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

> Пчъагъэр 4000 Индексхэр 52161 52162 Зак. 4045

Хэутыным узщыкІэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00 ЗыщыкІэтхэгъэхэ уахътэр Сыхьатыр 18.00

> Редактор шъхьаІэр

Дэрбэ Тимур

Редактор шъхьаІэм иапэрэ гуадзэр

МэщлІэкъо Саид

ПшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарыр НэпшІэкъуй **3ayp**